

Arbetsmiljön för grundskollärare under coronapandemin

Arbetsmiljön för grundskollärare under coronapandemin
En del av regeringsuppdraget Coronapandemins konsekvenser för arbetsmiljön i Sverige
(A2021/02355, A2021/02331 (delvis))
Rapport 2023:3
ISBN 978-91-89747-16-6
Publicerad år 2023

Myndigheten för arbetsmiljökunskap
Telefon: 026-14 84 00, E-post: info@mynak.se
www.mynak.se

Arbetsmiljön för grundskollärare under coronapandemin

Förord

I regleringsbrevet för 2022 tilldelades Myndigheten för arbetsmiljökunskap uppdraget att kartlägga och analysera kort- och långsiktiga konsekvenser av coronapandemin för arbetsmiljön i Sverige. För att genomföra detta stora regeringsuppdrag utförde myndigheten fem olika projekt, vart och ett med fokus på någon eller några yrkesgrupper som särskilt påverkades av Coronapandemin, samt för att belysa generella förändringar i arbetsmiljön såsom distansarbete och arbete i hybridorganisationer. Resultaten från myndighetens studier ger kunskaper om hur samhället kan hantera liknande samhällsstörningar och kriser i framtiden. En sammanfattning av resultaten från alla ingående projekt finns i rapporten *Coronapandemins konsekvenser för arbetsmiljön i Sverige (A2021/02355, A2021/02331 (delvis))*.

Föreliggande rapport, *Arbetsmiljön för grundskollärare under coronapandemin*, beskriver coronapandemins påverkan på grundskollärarens arbetsmiljö. Till skillnad från många länder var Sveriges grundskolor öppna under pandemin och undervisningen genomfördes i skolans lokaler med både lärare och elever på plats. För att förhindra smittspridning och samtidigt driva verksamheten genomfördes förändringar i skolors arbets sätt. Resultaten från rapporten visar att många lärare upplevde en försämrad arbetsmiljö och högre arbetsbelastning under coronapandemin. Resultaten visar också att de skolor som aktivt arbetade med systematiskt arbetsmiljöarbete redan innan coronapandemins utbrott genomförde anpassningar av verksamheten mera framgångsrikt.

På uppdrag av Myndigheten för arbetsmiljökunskap har filosofie doktor Anders Fredriksson genomfört både en kvantitativ och en kvalitativ studie, resultaten från dessa studier redovisas i denna rapport. Författaren har själv valt sina teoretiska och metodologiska utgångspunkter och är ansvariga för de resultat och slutsatser som presenteras i föreliggande rapport.

Docent Åsa Hirsh, Göteborgs universitet, har på myndighetens uppdrag kvalitetsgranskat rapporten. Ansvarig processledare på Myndigheten för arbetsmiljökunskap var docent Robert Ljung. Kommunikatör Sverre Lundqvist har ansvarat för kommunikationsinsatser för projektet.

Jag vill rikta ett stort tack till såväl den externa sakkunniga experten, kvalitetsgranskaren samt medarbetare på myndigheten som bidragit till denna rapport.

Gävle, mars 2023

Nader Ahmadi,
Generaldirektör

Rapporten är författad av:

Anders Fredriksson fil. dr., Vilna AB

Sammanfattning

Vilna AB har haft i uppdrag av Myndigheten för arbetsmiljökunskap att genomföra en studie av pandemins konsekvenser för grundskollärares arbetsmiljö. Studien ingår i myndighetens bredare regeringsuppdrag att analysera coronapandemins konsekvenser och påverkan på arbetsmiljön i Sverige (A2021/02355, A2021/02331 delvis).

Studien bygger på enkäter som skickats till cirka 1 000 grundskollärare, intervjuer med 50 grundskollärare samt intervjuer med 10 rektorer. Datainsamlingen är gjord från augusti till mitten av september 2022 och bygger på att lärare har fått blicka tillbaka på hur deras arbetsmiljö förändrades under pandemiåren.

Pandemin ändrade förutsättningarna för grundskollärares arbete

Studien tar sin utgångspunkt i att Sverige till skillnad från många andra länder valde att i huvudsak hålla grundskolorna öppna under coronapandemin. Grundskollärarna fick i uppgift att hålla i gång undervisningen i skolan samtidigt som förutsättningarna för deras arbete förändrades dramatiskt. Exempelvis innebar kraven på att personal och elever skulle vara hemma vid symtom stor frånvaro av såväl elever som personal. De förändrade förutsättningarna för arbetet under pandemin medförde också att lärare behövde arbeta på delvis nya sätt. Bland annat blev distans- och hybridundervisning en utbredd praktik, i synnerhet på högstadiet. För att kunna hålla skolan öppen behövde exempelvis ett smittskyddsarbete etableras.

Förändrade arbetssätt ledde till försämrad arbetsmiljö för grundskollärare under pandemin

De förändrade förutsättningarna för arbetet ledde till att många grundskollärares arbetsmiljö försämrades. Försämringen syns i såväl den organisatoriska och psykosociala som fysiska arbetsmiljön. Grundskollärare upplever att de som regel fick en ökad arbetsbelastning på grund av fler och nya arbetsuppgifter. De fick bland annat i ökad omfattning täcka upp för frånvarande kollegor och se till att frånvarande elever kunde studera hemifrån. Pandemin innebar också ett snabbt införande av digitala arbetssätt i skolan, vilket var särskilt tydligt på högstadiet där undervisningen för många lärare under perioder genomfördes digitalt. Lärare fick också merarbete på grund av bland annat smittskyddsåtgärder för att skydda sig själva och eleverna.

Pandemin innebar också en stor psykosocial påfrestning för många grundskollärare. Det var ofta ett oklart läge med snabba förändringar. Samtidigt var informationen inte sällan bristfällig och styrningen av arbetet otydlig. Många lärare upplevde ett sämre stöd från skolledningen och mindre delaktighet i besluten på skolan. Det fanns också en ständigt närvarande oro för att bli sjuk samtidigt som många lärare kände att smittan inte togs på allvar. Krav på

fysiska avstånd och ökad frånvaro bland elever och personal innebar även försämrat samarbete med dels elever och föräldrar, dels kollegor.

Arbetsmiljön försämrades också av att lärare förväntades införa nya arbetsätt trots att arbetsplatserna inte alltid var fysiskt anpassade för det förändrade arbetet. Exempelvis saknades det i många fall utrustning och kompetens som stödjer digitala arbetsätt. Vidare saknades ofta skyddsutrustning och hygienartiklar eller så gick sådana inte att använda.

Risikfaktorer: risker för smitta men också utmattning, stress och nedstämdhet

Enligt lärarna i studien gav den försämrade arbetsmiljön för många grundskollärare under pandemin upphov till ett antal risker för ohälsa. Valet att hålla grundskolan öppen skapade större risk att bli smittad av covid. Många lärare blev sjuka. Ökad arbetsbelastning och oro kring det osäkra läget och för att bli sjuk skapade även risker för stress och utmattning. Somliga lärare i studien vittnar även om att den försämrade arbetsmiljön medförde exempelvis huvudvärk, magont och sömnsvårigheter. Trots att grundskolan hölls öppen ökade även den sociala isoleringen för många lärare, vilket enligt lärarna ledde till risk för minskad motivation och nedstämdhet.

Pandemin innebar också att nya arbetsätt prövades som förbättrade arbetsmiljön

Allt i arbetsmiljön blev dock inte sämre under pandemin. Flera lärare i studien vittnar om att delvis nya arbetsätt började användas som förbättrade arbetsmiljön i vissa avseenden. Lärare fick bland annat större handlingsfrihet att välja var och när de skulle arbeta med planering och uppföljning av undervisningen, vilket enligt lärarna medförde minskad stress och ökade möjligheter att få balans mellan yrkes- och privatliv. Införandet av digitala arbetsätt för möten effektiviserade arbetet och gav mer tid till bland annat planering och uppföljning av den egna undervisningen. Färre elever i skolan medförde bättre ljudnivåer och mindre buller.

Friskfaktorer: minskad stress och mindre risk att bli smittad

Under delar av pandemin infördes för vissa lärare en ökad flexibilitet att själv kunna bestämma var och när arbetet ska utföras. Denna flexibilitet medförde en minskad stress och ökade möjligheter att få balans i yrkes- och privatlivet. Lärarna beskriver också att ett bättre arbete med smittskydd som minskat risken för olika infektioner har införts i skolan. Det har enligt lärarna medfört att de i lägre grad exempelvis blivit förkylda och magsjuka på jobbet.

Efter pandemin har arbetsmiljön förbättrats men den har fortsatt omfattande brister

Nu har grundskolan i hög grad återgått till de arbetsätt som rådde före pandemin. Det har medfört att grundskollärare över lag upplevt en förbättrad arbetsmiljö i förhållande till hur det var under pandemin. Men att arbetsmiljön i stor utsträckning återgått till läget före pandemin innebär samtidigt att många grundskollärare är tillbaka i den bristande arbetsmiljö som på många håll fanns tidigare.

Pandemin påverkar fortfarande arbetsituationen i grundskolan

Av intervjuerna framgår att eleverna inte utvecklades kunskapsmässigt och socialt på samma sätt under pandemin. Lärarna vittnar bland annat om att det finns kunskapsluckor som eleverna behöver ta igen för att klara målen. Detta arbete behöver lärarna göra nu, samtidigt som det inte finns mer resurser för arbetet. Lärarna beskriver också att de ser att eleverna inte alltid har fått samma sociala träning eftersom de varit mer borta från skolan, vilket påverkar det sociala samspelet mellan eleverna i skolan. Det kan medföra mer oro, stök och konflikter i skolan än vad som hade varit fallet om undervisningen hade fungerat helt som normalt enligt lärarna. Samtidigt som det finns arbete som behöver tas igen är det flera både rektorer och lärare som vittnar om att många lärare är utmattade efter pandemiåren.

Pandemins konsekvenser varierade i olika grupper av lärare

Ingen av de grupper av lärare som kan jämföras i studien rapporterar en förbättrad arbetsmiljö under pandemin. Men studien indikerar att lärares tjänstgöringsomfattning, vilken årskurs de undervisar samt lärares kön och ålder har ett samband med i vilken utsträckning som pandemin fick negativa konsekvenser för arbetsmiljön. Arbetsmiljön försämrades exempelvis mer för kvinnliga grundskollärare än för manliga och yngre lärare drabbades något mer än äldre lärare. Men arbetsmiljön försämrades i lägre grad för lärare i årskurs 7–9. Studien kan inte ge ett entydigt svar på varför olika lärargrupper påverkats på delvis olika sätt. Men rapporten lyfter vissa preliminära tolkningar av de identifierade skillnaderna mellan grupperna.

På skolor med systematiskt arbetsmiljöarbete var pandemins negativa påverkan mindre

Studien indikerar att skolans organisation och sätt att arbeta med arbetsmiljö har ett samband med hur kraftig pandemins negativa påverkan på arbetsmiljön varit. Försämringen i arbetsmiljö var relativt sett mindre på skolor där skolledningen arbetat systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen under pandemin. Intervjuerna med rektorerna ger exempel på aspekter som var viktiga för att upprätthålla ett systematiskt arbetsmiljöarbete.

Mot bakgrund av resultaten i studien lyfter rapporten tre utvecklingsområden

- **Uppföljning av utvecklingen för grundskollärares arbetsmiljö:** En bra arbetsmiljö är avgörande för att fler ska vilja bli lärare, stanna kvar i eller återvända till yrket. Pandemin fortsätter att sätta spår i skolan, och därför är det viktigt att på en samhällsnivå fortsätta att följa utvecklingen för grundskollärares arbetsmiljö.

- **Tillvaratagande av lärdomarna kring de nya arbetsätten som stärkte arbetsmiljön under pandemin:** Studien visar att arbetsmiljön över lag försämrades, men samtidigt medförde förändrade arbetsformer i vissa avseenden en förbättring av arbetsmiljön enligt lärarna i studien. Det kan vara värdefullt att studera men också parterna systematiskt samlar ihop och resonerar om vilka lärdomar som kan dras av de nya arbetsätten som utvecklade och stärkte arbetsmiljön för lärare under pandemin, med utgångspunkt i att både skolans kvalitet och lärares arbetsmiljö är viktiga – och förutsätter varandra.
- **Förstärkning av skolans systematiska arbetsmiljöarbete:** Studien indikerar att ett systematiskt arbetsmiljöarbete tycks ha fungerat som en skyddsfaktor mot försämrad arbetsmiljö. Det kan därför vara viktigt att intensivifiera arbetet med att utveckla och sprida kunskap som stimulerar skolans huvudmän och rektorer att etablera och vidmakthålla ett systematiskt arbetsmiljöarbete.

Summary

Vilna AB has been commissioned by the Swedish Agency for Work Environment Expertise to conduct a study into the consequences of the pandemic for primary school teachers' work environment. The study is part of the agency's wider government commission to analyse the consequences of the coronavirus pandemic and the impact on the work environment in Sweden (A2021/02355, A2021/02331 delvis).

The study is based on surveys that were sent to approx. 1,000 primary school teachers, interviews with 50 primary school teachers and interviews with 10 head teachers. Data collection took place from August until mid-September 2022 and is based on teachers having been able to look back on how their work environment changed during the years of the pandemic.

The pandemic changed the conditions for primary school teachers' work

The study is based on the fact that Sweden, unlike many other countries, chose mainly to keep primary schools open during the coronavirus pandemic. Primary school teachers were charged with keeping up teaching in schools, while their working conditions changed dramatically at the same time. For example, the requirements that staff and pupils had to stay at home if they had symptoms led to high rates of absence among pupils as well as staff. The changed working conditions during the pandemic also meant that teachers had to work in new ways to some extent. Among other things, distance and hybrid teaching became a widespread practice, especially in upper secondary school. In order to keep the school open, infection prevention work had to be established, for example.

Changed working methods led to a poorer work environment for primary school teachers during the pandemic

The changed working conditions led to the worsening of many primary school teachers' work environment. This deterioration can be seen in the organisational and psychosocial, as well as the physical work environment. Primary teachers feel that in general their workload increased as a result of more and new tasks. Among other things, they had to cover for absent colleagues to an increased extent and make sure that absent pupils were able to learn from home. The pandemic also brought with it the rapid introduction of digital working methods in schools, which was particularly evident in upper secondary school, where teaching became digital for many teachers for periods of time. Teachers were also given extra work, for example as a result of infection prevention measures to protect themselves and pupils.

The pandemic also brought with it major psychosocial stress for many primary school teachers. The situation was often unclear with rapid changes. At the

same time, the information was often insufficient and the management of the work was unclear. Many teachers experienced poorer support from the school management and less participation in decisions at school. There was also the constant worry about becoming ill and, at the same time, many teachers felt that the infection was not taken seriously. Requirements for physical distancing and increased absence among pupils and staff also led to poorer cooperation to some extent with pupils and parents, and in some cases colleagues.

The work environment was also made worse by the fact that teachers were expected to introduce new methods of working, although workplaces were not always physically adapted to the changed work. For example, in many cases the equipment and skills were lacking to support digital working. Furthermore, protective equipment and hygiene items were often lacking or could not be used.

Risk factors: risk of infection but also exhaustion, stress and depression

According to the teachers in the study, the deterioration in the work environment gave rise to a number of risks of ill health for many primary school teachers during the pandemic. The decision to keep primary schools open gave rise to a greater risk of being infected with covid. Many teachers became ill. The increased workload and worry about the uncertain situation and becoming ill also gave rise to risks of stress and exhaustion. Some teachers in the study also testify that the deterioration in the work environment caused, for example, headaches, stomachache and sleeping difficulties. Although the primary schools were kept open, social isolation also increased for many teachers, which, according to the teachers, led to a risk of decreased motivation and depression.

The pandemic also meant that new working methods were tested which improved the work environment

However, not everything in the work environment deteriorated during the pandemic. Many teachers in the study speak of new working methods being introduced in some cases, which improved the work environment in certain respects. Among other things, teachers were given greater freedom to choose where and when they worked on planning and followup of teaching, which, according to the teachers, led to reduced stress and increased opportunities for a worklife balance. The introduction of digital means of holding meetings made their work more efficient and left more time for planning and followup of their own teaching, among other things. Fewer pupils in the school led to better sound levels and reduced noise.

Health factors: reduced stress and less risk of being infected

During periods of the pandemic, some teachers experienced greater flexibility and were able to determine where and when they would work. This flexibility led to reduced stress and increased opportunities for achieving a worklife balance. The teachers also explain that improved infection prevention work

was introduced in schools, reducing the risk of various infections. According to the teachers, this has led to them having fewer colds and stomach bugs at work, for example.

After the pandemic, the work environment has improved but it still has extensive shortcomings

Now primary schools have largely returned to the working methods that were prevalent before the pandemic. This has resulted in primary teachers generally experiencing a better work environment than during the pandemic. However, the fact that the work environment has largely returned to how it was before the pandemic also means that primary school teachers have returned to the deficient work environment that existed in many places previously.

The pandemic still affects the work situation in primary schools

The interviews reveal that pupils did not develop in terms of knowledge and social competence in the same way during the pandemic. The teachers testify that there are gaps in knowledge that the pupils need to fill in order to achieve their goals. This is work that the teachers have to do now, at the same time as there is a lack of resources. The teachers also explain that they can see that the pupils have not always had the same social skills training since they have been absent from school more, which affects social interaction between pupils at school. This can result in more worry, commotion and conflicts in school than would have been the case if teaching had functioned as normal, according to the teachers. At the same time as there is work that needs to be repeated, several head teachers and teachers state that many teachers are exhausted following the years of the pandemic.

The consequences of the pandemic varied among different groups of teachers

None of the groups of teachers which can be compared in the study report an improved work environment during the pandemic. However, the study indicates that teachers' length of service, which year they teach and the teachers' gender and age are connected to the extent that the pandemic had negative consequences for their work environment. For example, the work environment deteriorated more for female primary school teachers than for male teachers and younger teachers were somewhat more affected than older teachers. However, the work environment deteriorated less for teachers of years 7–9. The study cannot give a clear answer to why different groups of teachers were affected in different ways in some cases. However, the report highlights some preliminary interpretations of the identified differences between the groups.

Schools with systematic work environment work suffered fewer negative effects of the pandemic

The study indicates that the school's organisation and methods of working with the work environment are connected to how powerful a negative impact the pandemic has had on the work environment. The deterioration of the work environment was felt relatively less in schools where the school

management worked to improve the work environment for staff during the pandemic. The interviews with head teachers provide examples of aspects which were important for maintaining systematic work environment work.

In the light of the results of the study, the report highlights three areas of development

- **Followup of the development of primary school teachers' work environment:** a good work environment is critical for ensuring that more people want to become teachers, stay or return to the profession. The pandemic continues to leave its mark on schools, and therefore it is important at societal level that we continue to monitor the development of primary teachers' work environment
- **Making use of the lessons learned regarding the new working methods that strengthened the work environment during the pandemic:** the study shows that the work environment generally deteriorated, while at the same time changed methods of working brought about an improvement of the work environment in some respects, according to some teachers in the study. It would be valuable for the government but also the parties involved to systematically collect and discuss what lessons can be learned from the new working methods that developed and strengthened the work environment for teachers during the pandemic, based on the fact that both the quality of the school and the teachers' work environment are important – and rely on each other.
- **Strengthening the school's systematic work environment work:** the study indicates that systematic work environment work seems to have worked as a preventive factor against a deteriorating work environment. It may therefore be important to intensify the work of developing and disseminating knowledge that stimulates the schools' responsible authorities and head teachers to establish and maintain systematic work environment work.

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	8
Summary	12
1. Inledning	19
Grundskolan utgör en stor arbetsplats med en viktig samhällsfunktion.....	19
Sverige valde att hålla grundskolan öppen under pandemin	20
Studiens syfte	20
Rapportens disposition.....	21
2. Metod och material	22
Enkäten	22
Intervjuerna med lärare	25
Intervjuerna med rektorer	25
Metodens begränsningar.....	26
3. Förändrade arbetssätt under pandemin ledde till försämrad arbetsmiljö	27
Grundskollärares arbetsmiljö var bristfällig redan före pandemin	27
Pandemin innebar över lag en försämring av lärares arbetsmiljö	28
Förbättrad arbetsmiljö efter pandemin – men något sämre än före.....	31
Vissa kvardröjande effekter efter pandemin	32
4. En förändrad organisatorisk arbetsmiljö	35
Ökad arbetsbelastning på grund av fler och nya arbetsuppgifter	35
Oklart läge, snabba förändringar, bristfällig information och otydlig styrning	38
Sämre stöd från skolledningen och mindre delaktighet.....	40
Försämrade möjligheter till utveckling i arbetet.....	42
Ökad flexibilitet genom större möjligheter att kunna arbeta hemifrån.....	42
Ökad effektivitet genom mer användning av digitala arbetssätt	44
5. En förändrad psykosocial arbetsmiljö	46
En ständigt närvarande oro för att bli sjuk men smittan togs inte på allvar	46
Kände inte samhällets uppskattning	47
Försämrat samarbete med elever och föräldrar	48
Försämrat samarbete med kollegor.....	50
Att känna att man inte levererar på uppdraget.....	51
Utmaningen att hantera pandemin svetsade samman personalen.....	52

6. En förändrad fysisk arbetsmiljö.....	53
Arbetsplatsen var inte anpassad för det förändrade arbetet under pandemin.....	53
Skyddsutrustning och hygienartiklar saknades eller gick inte att använda.....	55
Bättre ljudnivåer när färre elever var i skolan och fler fick undervisning på distans.....	55
7. Risk- och friskfaktorer som uppstod på grund av den förändrade arbetsmiljön	57
Valet att hålla grundskolan öppen skapade risk att bli smittad av covid	57
Ökad arbetsbelastning skapade risker för stress och utmattning.....	58
Social isolering ledde till risk för nedstämdhet	59
Delvis minskad stress och bättre smittskyddsarbete.....	59
8. Pandemins konsekvenser varierade mellan olika grupper av lärare	61
Individuella faktorer hade betydelse för hur pandemin påverkade arbetsmiljön	61
Organisationen hade betydelse för hur pandemin påverkade arbetsmiljön	64
9. Avslutande kommentarer	67
Huvudsakliga iakttagelser	67
Reflektioner kring studiens resultat	67
10. Referenser	70

1. Inledning

I Myndigheten för arbetsmiljökunskaps regleringsbrev för 2022 framgår att myndigheten ska kartlägga och analysera coronapandemins konsekvenser och påverkan på arbetsmiljön i Sverige (A2021/02355, A2021/02331 delvis). Enligt regeringen ska arbetet beakta både långsiktiga och kortsiktiga aspekter och belysa arbetsmiljön för arbetstagargrupper som påverkats särskilt.

Inom ramen för regeringsuppdraget har Myndigheten för arbetsmiljökunskap analyserat konsekvenserna för olika yrkesgrupper. Vilna AB fick i uppdrag av myndigheten att genomföra en studie av pandemins konsekvenser för grundskollärares arbetsmiljö. Studien ingår i myndighetens bredare program för att analysera coronapandemins konsekvenser och påverkan på arbetsmiljön i Sverige.

Grundskolan utgör en stor arbetsplats med en viktig samhällsfunktion

Grundskolan är en stor och heterogen sektor. Omkring 1 miljon elever går i grundskolan och cirka 100 000 lärare arbetar där. Grundskolan består av nio årskurser (årskurs 1–9). Många grundskolor har även förskoleklass. Det finns totalt drygt 4 740 skolenheter i grundskolan. Antalet grundskoleenheter med kommunal huvudman är nästan 3 900 och antalet skolenheter med enskild huvudman är cirka 830. Skolor är organiserade på olika sätt, vissa skolenheter omfattar exempelvis enbart årskurs 1–3 medan andra skolor omfattar hela spannet med årskurs 1–9 (Skolverket, 2022a; SCB, 2020).

Grundskollärare utför en central uppgift i samhället. I grundskolan ska elever inhämta och utveckla kunskaper och värden som är avgörande för fortsatta studier, etablering på arbetsmarknaden och för elevernas framtida möjligheter att leva ett gott liv. Grundskollärare ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. De ska arbeta med att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Grundskolans uppgift är också att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet (SKOLFS 2010:37).

Sverige valde att hålla grundskolan öppen under pandemin

När coronapandemin startade i början av år 2020 fick det en stor inverkan på i stort sett alla delar av samhället, i Sverige såväl som i andra länder. Bland annat ländernas utbildningsystem kom att sättas under press. I skolan träffas normalt sett många människor och de fysiska avstånden är korta, vilket riskerade att öka smittspridningen och därmed öka belastningen på länders sjukvårdssystem. Frågan var hur man skulle kunna upprätthålla skolans viktiga roll i samhället – att utveckla kunskaper och värden i den unga befolkningen – och samtidigt minska smittspridningen i samhället.

Till skillnad från många andra länder i vår del av världen valde Sverige att som regel hålla grundskolan öppen under pandemin (Lindblad et al., 2021). Folkhälsomyndigheten (2020) bedömde att nyttan av att ha grundskolan öppen övervägde den minskning i smittspridning och den minskade sjukdomsburden som kunde förväntas av en stängning. Detta vägval möjliggjorde för landets grundskolelever att i huvudsak få sin utbildning på plats i skolan under pandemin. Det gjorde samtidigt att landets grundskollärare som regel förväntades komma till sin arbetsplats varje dag trots risk för smitta.

Studiens syfte

Sverige valde att i huvudsak hålla grundskolan öppen under pandemin, vilket stärkte förutsättningarna att ge elever en god utbildning men samtidigt innebar kraftigt ändrade förutsättningar för grundskollärares arbete och arbetsmiljö i skolan. Ett antal tidigare studier och rapporter från bland annat fackpress indikerar att ändrade förutsättningar för lärares arbete tvingade fram förändrade arbetssätt i skolan (se t.ex. Skolverket, 2022; Läraren, 2021). Det finns signaler om att grundskollärares arbetsmiljö försämrades på grund av pandemin, bland annat på grund av oro för smitta för egen del, men också eftersom ökad elev- och personalfrånvaro, delvis undervisning på distans och införda smittskyddsåtgärder ökade arbetsbelastningen och skapade stress.

Det är viktigt att kartlägga och analysera coronapandemins konsekvenser och påverkan på arbetsmiljön för grundskollärare, bland annat för att kunna hantera konsekvenserna och de eventuella risker för ohälsa som uppstått. Men det behövs också för att kunna dra lärdomar som gör att samhället står ännu bättre rustat inför kommande kriser som kan påverka grundskolans arbete och därmed arbetsmiljö. Mot bakgrund av detta har det övergripande syftet med studien varit att beskriva coronapandemins konsekvenser för grundskollärares arbetsmiljö. Studien kompletterar de uppföljningar som bland annat Skolverket gjort av pandemins påverkan på lärares arbete. Detta görs dels genom att undersöka hur såväl den fysiska och organisatoriska som psykosociala arbetsmiljön förändrades, dels genom att beskriva vilka risk- och friskfaktorer som pandemin gav upphov till. Följande frågeställningar har väglett analysen:

- Hur upplevde och upplever grundskollärare sin fysiska, organisatoriska och psykosociala arbetsmiljö före, under och efter pandemin?
- Vilka eventuella riskfaktorer för ohälsa har uppstått på grund av den förändrade arbetsmiljön under pandemin?
- Vilka eventuella friskfaktorer för hälsa och välmående har uppstått på grund av den förändrade arbetsmiljön?
- Hur inverkade individuella och organisatoriska faktorer på grundskollärares upplevelse av sin arbetsmiljö under pandemin?

Rapportens disposition

I kapitel 1 har vi alltså presenterat bakgrund och syfte med rapporten. Därefter kommer följande kapitel:

- Kapitel 2 beskriver den metod och det material som ligger till grund för studien.
- Kapitel 3 ger en övergripande beskrivning av hur grundskollärarna i studien har upplevt sin arbetsmiljö före, under och efter pandemin.
- Kapitel 4–6 beskriver hur olika aspekter av den organisatoriska, psykosociala och fysiska arbetsmiljön förändrades under pandemin genom de förändrade arbetssätt som infördes. Kapitlen fördjupar således den övergripande beskrivningen i kapitel 3.
- Kapitel 7 redogör för de risk- och friskfaktorer som den förändrade arbetsmiljön under pandemin gett upphov till enligt lärarna.
- Kapitel 8 visar att pandemins konsekvenser för arbetsmiljön varierade för olika grupper av lärare. Kapitel 8 beskriver att ett antal individuella bakgrundsfaktorer respektive organisatoriska faktorer motverkade eller förstärkte pandemins negativa påverkan på arbetsmiljön.
- I kapitel 9 summerar Vilna de huvudsakliga resultaten i studien och gör några reflektioner inför framtiden utifrån dessa resultat.

2. Metod och material

Studien bygger på tre datamaterial: en enkät till grundskollärare samt kvalitativa intervjuer med grundskollärare respektive grundskolerektorer.¹

Enkäten

Syftet med enkäten var att få en bild av huruvida lärare upplever att pandemin inneburit en förändring i den organisatoriska, psykosociala och fysiska arbetsmiljön. Målet var att kunna få en kvantitativt jämförbar bild av hur lärarna uppfattade arbetsmiljön före, under och efter pandemin. Målet var även att kunna jämföra olika grupper av lärares upplevelse av konsekvenserna för arbetsmiljön.

Urval och genomförande

Enkäten genomfördes av Enkätfabriken på uppdrag av Myndigheten för arbetsmiljökunskap och i samarbete med Vilna. Lärarna rekryterades till enkäten via Lärarbarometern som Enkätfabriken står bakom och som är en webbaserad undersökningspanel med lärare från hela Sverige.² Rekrytering av paneldeltagare görs via Lektion.se, en sajt där lärare delar lektionstips.

Enkäten genomfördes som en webbenkät och skickades till 9 099 medlemmar i panelen. Målet var att få in 1 000 enkätsvar. Efter att 1 006 grundskollärare lämnat svar stängdes enkäten. Det innebär att enkäten var öppen för lärarna att besvara från cirka mitten av augusti till mitten av september 2022.

I analyser och redogörelser av resultat från enkäten i denna rapport ingår i huvudsak de 846 lärare som i enkäten uppger att de arbetar kvar på samma skola som de gjorde i februari 2020. Detta för att säkerställa att eventuella förändringar i lärarnas skattningar av sin arbetsmiljö i enkäten inte har att göra med att läraren bytt skola och att arbetsmiljön därför har förändrats. För vissa indikatorer är antalet svarande dock färre, vilket beror på internt bortfall i enkäten.

Indikatorer på grundskollärares arbetsmiljö

I enkäten fick lärarna skatta sin upplevda arbetsmiljö genom att ta ställning till påståenden om hur de uppfattat sin arbetsmiljö före, under respektive efter pandemin.

---

1 Den övergripande designen av studien är utformad av Myndigheten för arbetsmiljökunskap. Bland annat var det en premis för Vilna i uppdraget att studien skulle bygga på en webbenkät med cirka 1 000 lärare och intervjuer med ytterligare 50 lärare. Enkätfabriken var redan inför uppdraget anlitad för att genomföra enkäten och intervjuerna. Vilna har dock i dialog med myndigheten ansvarat för att bland annat utforma urval, indikatorer i enkäten och intervjufrågor i intervjuerna.

2 Bakom Lärarbarometern står Lektion.se och Enkätfabriken.

- ”Före pandemin” omfattar månaderna innan pandemin bröt ut i Sverige, det vill säga före mars 2020.
- ”Under pandemin” omfattar tiden från att pandemin bröt ut i Sverige mars 2020 till dess att den inte längre bedömdes som samhällsfarlig mars 2022.
- ”Efter pandemin” handlar om hur arbetet ser ut just nu (d.v.s. när enkäten var öppen för lärare att besvara i augusti och september 2022).

Vilna tog fram indikatorerna i dialog med Myndigheten för arbetsmiljökunskap och Enkätfabriken. Framtagandet skedde med utgångspunkt i Arbetsmiljöverkets föreskrifter och med en anpassning till grundskolans arbetsmiljö och aspekter av arbetsmiljön som tidigare studier indikerat kan ha påverkats av pandemin (AFS 2015:4; AFS 2001:1). Indikatorerna anpassades också till motsvarande enkäter i de andra studierna inom ramen för Myndigheten för arbetsmiljökunskaps regeringsuppdrag om coronapandemins konsekvenser. Tabell 1 visar indikatorerna på organisatorisk, psykosocial respektive fysisk arbetsmiljö som ingick i enkäten.

Tabell 1 Indikatorer på organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö

Organisatorisk arbetsmiljö

- Jag hade/har tillräcklig tid för att genomföra mitt arbete.
- Jag fick/får tillräckligt stöd från stödfunktioner när jag behövde/behöver (t.ex. gällande vikarier, elevadministration, IT och beställningar).
- Jag fick/får tillräckligt stöd från skolledningen när jag behövde/behöver (t.ex. i samtal med rektor).
- Skolledningen var/är engagerade i det arbete jag gjorde/gör.
- Jag kände/känner mig delaktig i beslut som fattades/fattas på skolan.
- Jag fick/får tillräcklig information från skolledningen om sådant som rör mitt arbete.
- Statliga myndigheters riktlinjer (t.ex. från Skolverket) bidrog/bidrar till tydlighet om hur mitt arbete skulle/ska bedrivas.
- Jag hade/har god tillgång till eget lärande och utveckling (t.ex. kompetensutveckling och kollegialt lärande).

Psykosocial arbetsmiljö

- Jag hade/har ett fungerande samarbete med mina kollegor.
- Jag kände/känner support från kollegor när jag behövde/behöver det.
- Jag hade/har ett fungerande samarbete med mina elever.
- Jag kände/känner support från föräldrar när jag behövde/behöver det.
- Jag kände/känner att samhället uppskattade/uppskattar mitt arbete som lärare.

Fysisk arbetsmiljö

- Lokalerna kunde/kan anpassas utifrån de behov som fanns/finns för att genomföra undervisningen i skolan.
- Jag hade/har tillräcklig arbetsutrustning i mitt arbete (t.ex. läromedel, digital teknik).
- Min egen arbetsplats fungerade/fungerar för att planera och följa upp min undervisning.
- Ventilationen i skolan var/är tillräcklig.
- Ljudnivåerna i skolan var/är acceptabla.

I enkäten fick lärarna förhålla sig till indikatorerna genom att ange huruvida respektive påstående stämmer utifrån följande alternativ:

- stämmer mycket dåligt
- stämmer ganska dåligt
- varken eller
- stämmer ganska bra
- stämmer mycket bra.

Utöver ovanstående svarsalternativ var det också möjligt för lärarna att ange ”vet inte/vill ej svara”.

Bakgrundsfrågor

I enkäten ställdes ett antal bakgrundsfrågor om lärarnas könsidentitet, födelseår, årskurs, tjänsteomfattning, skolans huvudmannaskap (kommunal/fristående) och antal lärare som arbetar på skolan. Vidare ombads lärarna skatta sin kunskap om hur de själva kan förbättra sin egen arbetsmiljö och i vilken utsträckning skolledningen arbetar systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen på lärarens skola. Syftet med dessa frågor var att kunna jämföra upplevelser av arbetsmiljön i olika grupper av lärare.

Dessutom ombads lärarna i enkäten att ange om de arbetar kvar på samma skola som de gjorde i februari 2020, det vill säga före pandemin. Sist i enkäten fanns ett öppet svarsfält där respondenterna kunde lämna synpunkter och kommentarer.

De 846 lärare vars svar utgör underlag för analyserna i denna rapport är fördelade på följande sätt:

- Könsidentitet: män 19 procent (169), kvinnor 81 procent (682) och annat/vill ej svara 0 procent (4)
- Födelseår: födda 1963 eller tidigare 33 procent (277), födda 1964–1972 35 procent (293) och födda 1973 eller senare 32 procent (273)
- Årskurs: F–3 24 procent (200), 4–6 29 procent (241), 7–9 46 procent (390) och annat/vill ej svara 2 procent (14)
- Tjänstgöringsomfattning (% av heltid): 35 % eller mindre 2 procent (18), 36–75 % 11 procent (93) och 76 % eller mer 87 procent (726)
- Skolans huvudmannaskap: kommunal 89 procent (755), fristående 10 procent (84), annat 1 procent (5) och vill ej svara/kan ej svara 0 procent (1)
- Antal lärare som arbetar på skolan: 28 personer eller färre 34 procent (279), 29–45 personer 34 procent (278) och 46 eller fler personer 32 procent (257)

Intervjuerna med lärare

Vid sidan av enkäten bygger studien på kvalitativa intervjuer med grundskollärare. Syftet med intervjuerna var att komplettera enkäten och fördjupa bilden av pandemins konsekvenser för grundskollärares arbetsmiljö. I intervjuerna ställdes frågor om vad i arbetet som förändrades på grund av pandemin och på vilket sätt detta inverkade på arbetsmiljön. I intervjuerna fick lärarna också svara på frågor om de ser att den förändrade arbetsmiljön inneburit risker för lärare att drabbas av ohälsa eller sjukdom. Det ställdes också frågor om huruvida arbetsmiljön på något sätt blev bättre under pandemin och eventuellt ledde till ökad hälsa och välmående.

Intervjufrågorna utvecklades av Vilna i dialog med Myndigheten för arbetsmiljökunskap, och prövades i tre pilotintervjuer. Lärarna rekryterades till intervjuerna från Lärarbarometern. Urvalet togs fram av Enkätfabriken i samarbete med Vilna och Myndigheten för arbetsmiljökunskap. I urvalet av lärare eftersträvades en variation bland lärarna utifrån exempelvis kön, årskurs, skolans huvudmannaskap, kommunstorlek och del av landet som skolan ligger.

Totalt intervjuades 50 grundskollärare i intervjustudien. Omkring sju av tio av de intervjuade lärarna är kvinnor. Omkring sex av tio undervisar i årskurs 7–9, tre av tio i årskurs 4–6 och två av tio i årskurs F–6. Drygt åtta av tio arbetar i kommunala skolor och nära två av tio är skyddsombud.

Intervjuerna med lärarna genomfördes av Enkätfabriken under augusti – oktober 2022. Vid intervjuerna utgick Enkätfabriken från en intervjuguide framtagen av Vilna, vilket säkerställde att alla intervjuade fick samma frågor. Men intervjuerna anpassades också till de svarandes resonemang och Enkätfabriken bad ofta lärarna förtydliga och fördjupa olika tankegångar. Enkätfabriken spelade in och transkriberade intervjuerna varefter de överlämnades till Vilna. Vilna analyserade de transkriberade intervjuerna med utgångspunkt i principerna för samtalsintervjuer (Esaïasson, 2017). Det innebär att intervjuerna gick igenom på jakt efter återkommande teman i lärarnas beskrivningar, i förhållande till dels de olika intervjufrågorna, dels frågeställningarna i studien. Återkommande teman i intervjuerna identifierades och beskrevs.

Intervjuerna med rektorer

Utöver enkäten och intervjuerna med lärarna genomförde Vilna intervjuer med ett mindre antal rektorer. Syftet med intervjuerna var att inkludera skolledares perspektiv på hur pandemin påverkade grundskolans arbetsmiljö. I intervjuerna fick rektorer svara på frågor om hur de såg att de förändrade arbetssätten under pandemin påverkade grundskolans arbetsmiljö under olika faser i pandemin och hur skolledningen arbetade med det systematiska arbetsmiljöarbetet. Intervjufrågorna till rektorerna togs fram av Vilna i dialog med Myndigheten för arbetsmiljökunskap.

Rektorerna rekryterades via Skolverkets skolenhetsregister. Vilna tog i ett första steg fram ett förslag på ett urval av 20 skolor. Skolorna valdes ut för att få en viss variation bland annat i skolornas placering i landet, typ av kommun och huvudmannaskap (fristående och kommunal). Urvalet stämde av med Myndigheten för arbetsmiljökunskap varpå Vilna kontaktade rektorerna för dessa skolor för en intervju. Totalt ställde tio rektorer upp, övriga avböjde medverkan eller återkom inte trots påminnelser via mejl.

Totalt intervjuade Vilna alltså tio rektorer. Till grund för intervjuerna låg en intervjuguide som strukturerade samtalet och säkerställde att samtliga rektorer fick svara på samma frågor. Även i rektorsintervjuerna fanns utrymme att fördjupa och ställa följdfrågor. Vid intervjuerna tog Vilna översiktliga skriftliga minnesanteckningar. Liksom med lärarintervjuerna analyserade Vilna sedan rektorsintervjuerna med utgångspunkt i principerna för samtalsintervjuer.

Metodens begränsningar

Det finns metodologiska begränsningar i greppet att låta lärarna, efter pandemin, i enkäter och intervjuer skatta och beskriva sin arbetsmiljö före och under pandemin. Det är sannolikt att minnesbilderna delvis förändras och det är möjligt att lärarna hade gjort andra skattningar och beskrivningar om designen på studien möjliggjort för lärarna att rapportera sin arbetsmiljö mer i anslutning till den tidsperiod som de ombads att bedöma. Att lärarna i enkäten är rekryterade via en panel och inte genom ett slumpmässigt urval innebär vidare att resultaten i enkäten inte är statistiskt generaliserbara till populationen grundskollärare.

Det är ändå rimligt att anta att de övergripande resultaten i studien är robusta och kan antas gälla grundskollärare i allmänhet. Enkäten bygger på svar från ett tämligen stort antal grundskollärare rekryterade från en panel med lärare med skiftande bakgrund. Vidare finns en stor samstämmighet bland lärarna i studien – både i enkäten och intervjuerna – vad gäller hur de beskriver pandemins påverkan på arbetsmiljön. Resultaten ligger också i linje med resultat i andra liknande studier och rapporter om pandemins konsekvenser för arbetsmiljön (Skolverket, 2022), vilket stärker intrycket att resultaten är valida.

3. Förändrade arbetssätt under pandemin ledde till försämrad arbetsmiljö

Studien visar sammantaget att pandemin innebar att arbetet i grundskolan förändrades och att det för många lärare ledde till en försämrad arbetsmiljö. Pandemins påverkan på arbetsmiljön har dock inte varit konstant under perioden utan varierat över tid – delvis i takt med de olika vågorna i smittspridningen men också beroende på lokala förhållanden vad gäller sjukfrånvaro. Det framkommer att arbetssituationen på vissa skolor var som mest besvärlig i början av pandemin. På andra skolor var det snarare tuffare i pandemins slutskede, runt årsskiftet 2021/2022, genom att personal- och elevfrånvaron var särskilt stor då.

Grundskollärares arbetsmiljö var bristfällig redan före pandemin

Enligt lärarna i studien var arbetsmiljön bristfällig före pandemin, med de arbetssätt och förutsättningar som rådde då. Att grundskollärare upplevde sig ha en bristfällig arbetsmiljö redan före pandemin framgår både av resultaten i enkäten och i intervjuerna med lärarna och rektorerna. Exempelvis syns av enkäten att långt ifrån alla lärare upplevde balans mellan arbete och privatliv eller var nöjda med arbetet som helhet. Endast omkring varannan lärare uppger att de före pandemin upplevde en god balans mellan arbete och privatliv och nära åtta av tio anger att de var nöjda med arbetet som helhet före pandemin. Det stora flertalet – 96 procent – anger dock att de kände att de presterade väl i arbetet före pandemin.

Även i flera av enkätens enskilda indikatorer syns att många grundskollärare hade en bristande arbetsmiljö före pandemin, exempelvis rapporterade endast

- 57 procent att de hade tillräcklig tid för att genomföra sitt arbete
- 51 procent att lokalerna kunde anpassas utifrån de behov som fanns för att genomföra undervisningen i skolan
- 53 procent att de hade god tillgång till eget lärande och utveckling
- 33 procent att de kände att samhället uppskattade deras arbete som lärare³

---

3 Denna indikator ingick i enkäten men ingår inte i något av de tre indexen på organisatorisk, psykosocial respektive fysisk arbetsmiljö.

I intervjuerna beskriver grundskollärarna och skolledarna en arbetsituation före pandemin som de anser präglades av brister i arbetsmiljön. De vittnar bland annat om stor tidspress, krav från föräldrar, bristande stöd från skolledning, bristande resurser för arbetet, undermåliga lokaler, omfattande administration och bristfällig studiero i undervisningen. Nedan beskriver tre olika lärare hur arbetsmiljön såg ut i grundskolan före pandemin:

Har arbetat i snart 25 år i skolan och har aldrig haft heltid på grund av arbetsmiljön. Men jag älskar att undervisa och stannar därför kvar.

(Lärare årskurs F–3 på kommunal skola)

Det är bland annat väldigt stora elevgrupper och många elever är ju i behov av särskilt stöd och anpassningar. Och att vi inte har de resurserna riktigt för att kunna möta upp dem om man inte ska vända ut och in på sig själv hela tiden.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Det satsas alldeles för lite på en bra fysisk miljö. Dålig ventilation, olidligt varmt på sommaren och trånga utrymmen för personal och elever. Den arbetsmiljö som präglar skolorna skulle aldrig accepteras i övriga samhället.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Pandemin innebar över lag en försämring av lärares arbetsmiljö

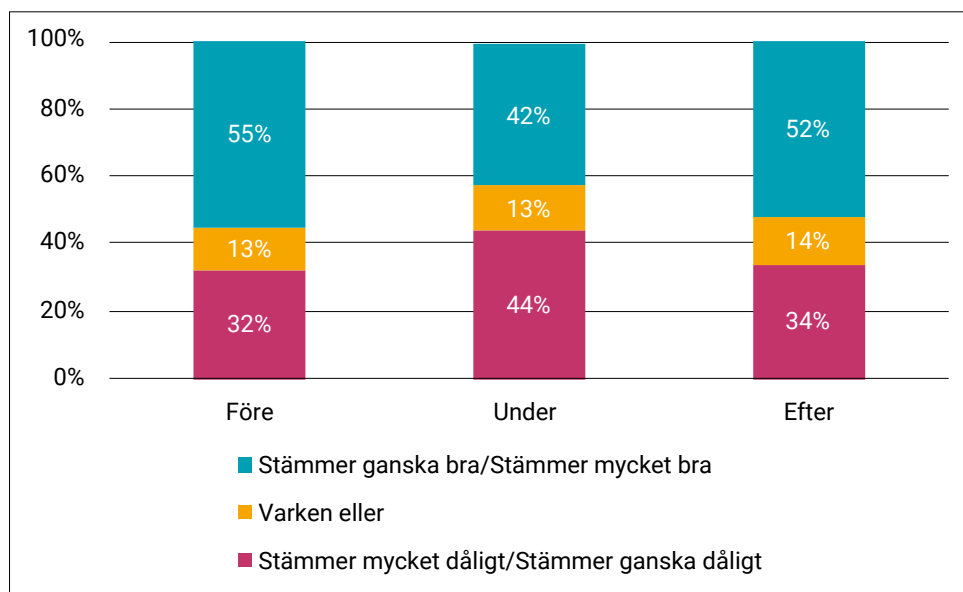
Studien visar att pandemins utbrott innebar att förutsättningarna för lärares arbete förändrades och att lärare behövde arbeta på delvis nya sätt. Ökad arbetsbelastning på grund av fler och nya arbetsuppgifter, en snabbt föränderlig, rörlig och otydlig arbetssituation och ständig oro över att bli smittad och sjuk var aspekter som bidrog till den försämrade arbetsmiljön för många grundskollärare. Det medförde att grundskollärares redan bristfälliga arbetsmiljö försämrades väsentligt enligt grundskollärarna i studien.

I både enkätresultaten och intervjuerna syns förändringen i arbetet och försämringen i arbetsmiljön som pandemin i allmänhet innebar. Av enkäten framgår exempelvis att färre upplevde en god balans mellan arbete och privatliv under pandemin. Som illustreras i Diagram 1 går andelen som instämmer i att de upplevde balans ned från 55 procent före pandemin till 42 procent under pandemin.⁴

---

4 Lärare som svarat "Vet inte/vill ej svara" är genomgående utelämnade ur diagrammen i denna rapport vilket i detta fall gör att andelen svarande "under" pandemin inte summerar till 100 procent (utan i stället till 99 procent).

Diagram 1 Sammantaget upplevde/upplever jag en god balans mellan mitt arbete och mitt privatliv.

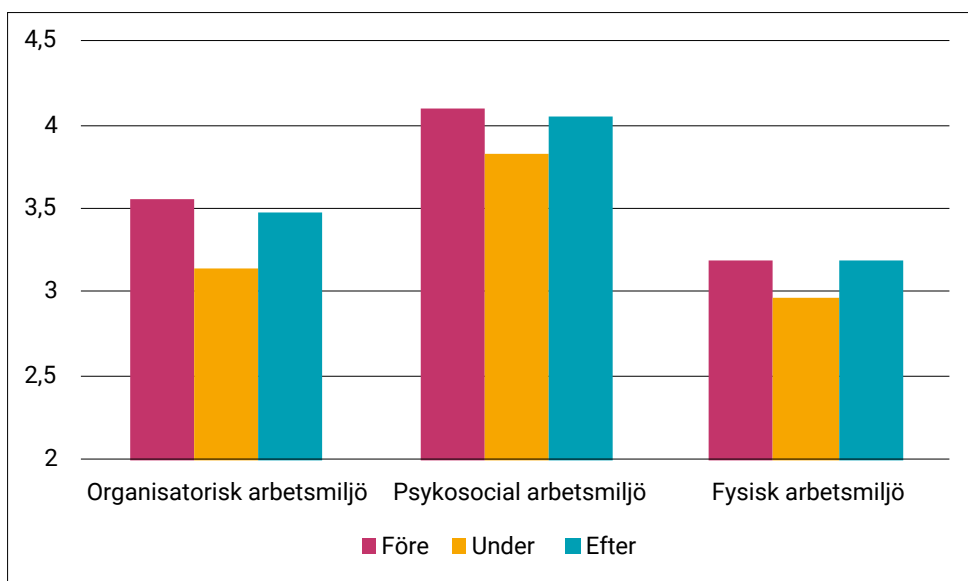
Antal svar: 846 före, 846 under och 845 efter

På motsvarande sätt framgår av enkäten att färre lärare var nöjda med arbetet som helhet under jämfört med före pandemin. Andelen låg på 77 procent före pandemin medan den låg på 54 procent under pandemin. Även andelen som kände att de presterade väl i arbetet var lägre under pandemin jämfört med före. Andelen som kände att de presterade väl sjönk från 96 procent före pandemin till 84 procent under.

Av enkäten framgår vidare att pandemin innebar en försämring av grundskollärares såväl organisatoriska och psykosociala som fysiska arbetsmiljö. I Diagram 2 syns värdena i de tre indexen för organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö i läget före, under och efter pandemin.⁵

⁵ Indexen är skapade av Vilna och Enkätfabriken genom att per respondent addera värdena på respektive indikator i indexet och därefter dividera med antalet indikatorer i indexet. I kapitel Metod och material framgår vilka indikatorer som ingår i respektive index.

Diagram 2 Förändring i indexen för organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö

Det sker en negativ förändring i såväl den organisatoriska och psykosociala som den fysiska arbetsmiljön när läget under pandemin jämförs med läget före pandemin. Förändringen är relativt sett större i indexet för organisatorisk arbetsmiljö vilket pekar på att den organisatoriska arbetsmiljön försämrades förhållandevis sett mer under pandemin jämfört med den psykosociala och fysiska arbetsmiljön. Det är en bild som också bekräftas i intervjuerna; det samlade intrycket från intervjuerna är att det just är den organisatoriska arbetsmiljön som försämrades mest under pandemin.

I linje med vad som framkommer i enkäten finns i intervjuerna med lärarna en stor samstämmighet om att pandemin sammantaget innebar en förändring av arbetet och försämring av arbetsmiljön. Följande två citat från två olika lärare är typiska för hur lärarna beskriver hur arbetsmiljön övergripande försämrades under pandemin:

Arbetsmiljön psykiskt har varit jobbig under pandemin med stor sjukfrånvaro hela tiden och inga vikarier. Långa perioder var halva personalstyrkan sjuka veckovis och vi andra fick täcka upp på alla fronter. Man var helt dränerad i huvudet efter en arbetsdag. Jobbade mycket extra under pandemin, kunde aldrig vara ledig när man inte orkade längre. Skolan skulle ju vara öppen till varje pris, vilket kändes rätt men var orken till att fullfölja det med?

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Det var en väldigt stressig tid, det var väldigt många saker som man fick lösa för stunden och man visste inte riktigt vad som gällde. Man kände sig inte heller omhändertagen av myndigheterna. Det var vi lärare som skulle hålla allting öppet, men vi fick inget extra stöd kring det hela som exempelvis förtur till vaccination och den biten.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Vissa förbättringar av arbetsmiljön under pandemin

Materialet i studien pekar tydligt på att pandemin sammantaget innebar en avsevärd försämring av de flesta grundskollärares arbetsmiljö. Samtidigt finns det tecken på att de förändrade arbetssätten under pandemin även innebar vissa förbättringar. Av studien framgår också att inte alla lärare upplevde en negativ förändring av arbetsmiljön på grund av de förändrade arbetssätten. Vissa lärare har mer positiva bilder av pandemins konsekvenser:

Det var alltid lugnt och bra, och vi hade inte så mycket bekymmer som vanligt. Jag var nöjd med schemat. Vi träffade ledningen, pratade och hade bra kommunikation. Samarbetet var jättebra, vi ser varandra, vi pratar med varandra, vi löser problem. Arbetstiderna var som vanligt på dagen. Vi hade fritid, vi hade ett privatliv. Vi mätte bra, faktiskt.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Nej, det blev inte direkt en sämre arbetsmiljö. Det blev bara annorlunda, men inte bara sämre utan även delvis bättre också ... Det som blev annorlunda var att man blev mycket mer stillasittande, samtidigt som det var en lugnare miljö under pandemin.

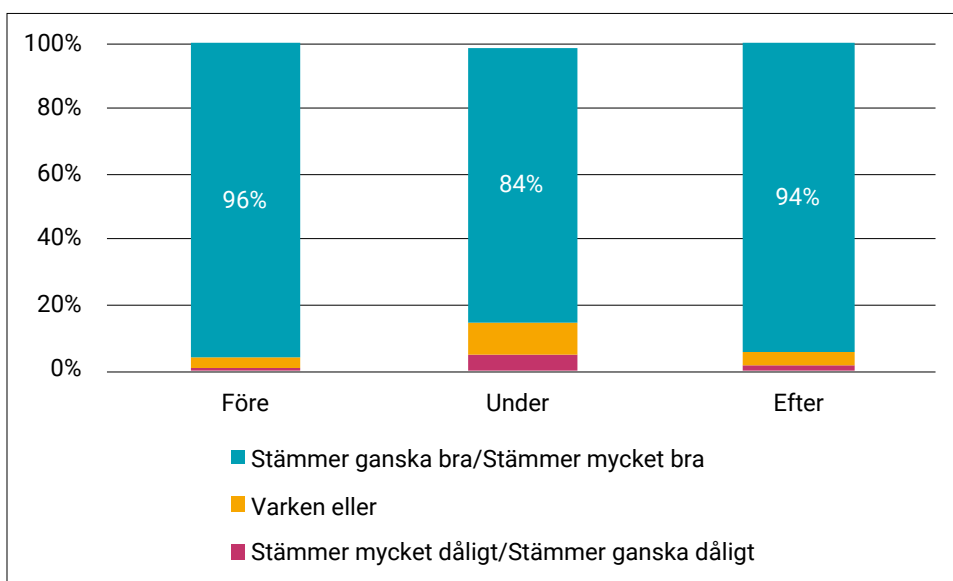
(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Förbättrad arbetsmiljö efter pandemin – men något sämre än före

Av intervjuerna med lärarna och rektorerna framgår att grundskolan efter pandemin i hög grad har återgått till de arbetssätt som rådde tidigare. Skolan har alltså i hög grad lämnat de förändrade arbetssätt som följde av pandemin och som lett fram till de i huvudsak negativa konsekvenserna för arbetsmiljön bakom sig. Det har medfört att grundskollärarna i studien i allmänhet upplevt en förbättrad arbetsmiljö i förhållande till hur det var under pandemin. Det syns i både enkäten och intervjuerna. Av enkäten framgår exempelvis att andelen som upplever god balans mellan arbete och privatliv, som känner att de är mycket nöjda med arbetet som helhet och som tycker att de presterar väl i sitt arbete är högre efter pandemin än under pandemin. Av tidigare redovisade Diagram 1 framgår exempelvis att andelen som instämmer i att de upplever balans mellan arbete och fritid går upp från 42 procent under pandemin till 52 procent efter pandemin. På motsvarande sätt syns i Diagram 3 på nästa sida att andelen som anser att de gör ett bra arbete är något högre efter pandemin än under pandemin.

Lärarna i studien upplever att arbetsmiljön förbättras efter, jämfört med under pandemin, vilket också syns i indexen för organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö. I Diagram 2 syns att nivåerna i indexen återhämtar sig efter pandemin jämfört med läget under pandemin. Även i de enskilda arbetsmiljöindikatorerna (som redovisas mer i detalj i kommande tre kapitel i rapporten) framgår att nivåerna i de flesta fall återgår till läget före pandemin.

Diagram 3 Jag presterade/presterar väl i mitt arbete.

Antal svar: 846 före, 845 under och 846 efter

Även i intervjuerna beskrivs att arbetsmiljön för lärare förbättrades efter pandemin och över lag närmat sig de nivåer som rådde före pandemin. En lärare som undervisar i årskurs 4–6 på en kommunal skola gör exempelvis den övergripande reflektionen att: *”Det är över, det känns som att det är över, och det känns bra.”* En annan beskriver hur arbetssätten normaliserats och att arbetsmiljön förbättrades efter pandemin:

Jag tycker nog att det har blivit bättre efter pandemin, för nu har vi inte längre restriktioner kring att man måste tänka på hur många man är när man träffas och så vidare. Vi får även använda våra ytor som vi vill, oavsett om det är elever där eller inte, så det har väl återgått till ett normaltillstånd som man önskar ha. Jag tror inte att det har blivit sämre efter pandemin.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Vissa kvardröjande effekter efter pandemin

Enligt grundskollärarna har arbetsmiljön förvisso förbättrats efter pandemin jämfört med under pandemin, men arbetsmiljön är dock fortfarande något sämre än den var före pandemin. Detta syns på flera sätt i enkätens resultat. Som tidigare framgick av Diagram 1 är andelen lärare som i enkäten rapporterar att de efter pandemin upplever en god balans mellan arbete och privatliv inte riktigt lika hög efter pandemin (52 procent) som före pandemin (55 procent). På motsvarande sätt åskådliggör Diagram 3 att andelen som anser att de presterar väl i arbetet är något lägre efter pandemin (94 procent) än före pandemin (96 procent).

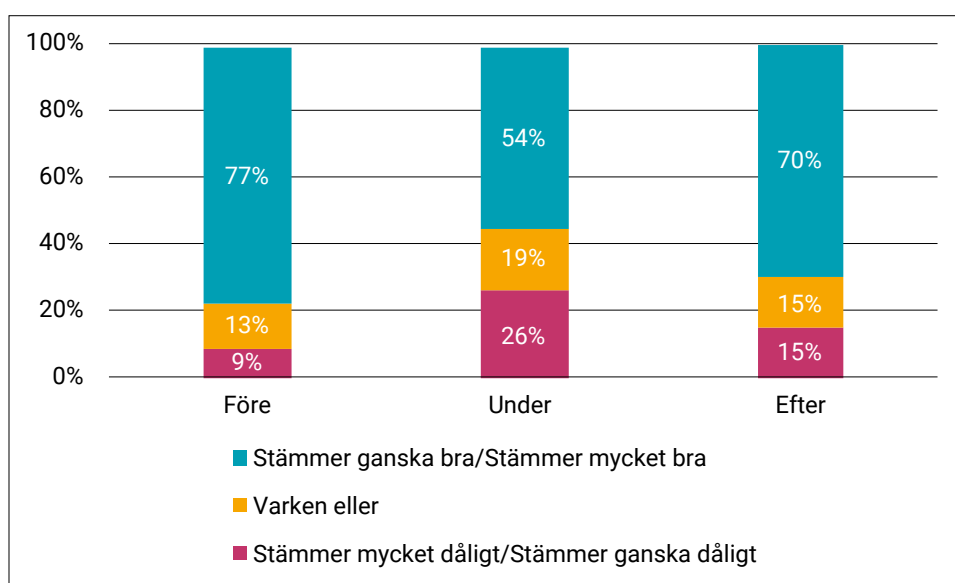
Särskilt tydligt i enkäten är att andelen som anser att de är mycket nöjda med arbetet som helhet minskat jämfört med före pandemin. Av Diagram 4 framgår

att 77 procent instämmer i att de var nöjda före pandemin. Efter pandemin är det endast 70 procent som gör det.

Även i indexen på organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö syns att arbetsmiljön förbättrats men inte ligger i nivå med läget före pandemin. Det ser dock delvis olika ut i de tre områdena. Som framgått av Diagram 2 har vare sig den organisatoriska eller den psykosociala arbetsmiljön återhämtat sig till samma nivåer som före pandemin. Den fysiska arbetsmiljön ligger dock på samma nivå efter pandemin som före.

Diagram 4 Jag var/är mycket nöjd med arbetet som helhet, allt inräknat.

Antal svar: före 845, under 846 och efter 846

Såväl lärare som rektorer uttrycker också i intervjuerna att lärares arbetsmiljö efter pandemin på vissa skolor ännu inte är i nivå med läget före pandemin. Både lärarna och rektorerna pekar på att pandemin har vissa kvardröjande effekter även om arbetssätten i hög grad återgått till det normala och arbetsmiljön därmed kommit att likna den som rådde före pandemin. Av intervjuerna framgår att eleverna inte utvecklades kunskapsmässigt och socialt på samma sätt under pandemin. Det påverkar arbetet i skolan nu. Lärarna vittnar bland annat om att det finns kunskapsluckor som eleverna behöver ta igen för att klara målen, det gäller i synnerhet elever som ska få slutbetyg i årskurs 9. Lärarna behöver arbeta mer för att skapa förutsättningar för eleverna att nå målen:

Det finns ju saker som släpar kanske, att det är elever som har varit svårare att nå under pandemin. Om du har elever som hade stora behov även i vanliga fall, som man hela tiden knuffar på, ”nu är det dags för den här grejen”, och det här naturliga som man gör i ett klassrum, som en del elever är väldigt beroende av. För de eleverna var det väldigt svårt, svårt för oss också, och det var väldigt frustrerande. Där har man kanske fått ta hand om det efteråt på ett annat sätt, för det finns luckor eller annat som det har genererat.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Lärarna beskriver också att de ser att eleverna genom att ha varit mer borta från skolan inte alltid har fått samma sociala träning under pandemin, vilket påverkar det sociala samspelet mellan eleverna i skolan nu efter pandemin. Det är mer oro, stök och konflikter i skolan än vad som hade varit fallet om undervisningen hade fungerat helt som normalt. Flera skolor pausade eller sänkte ambitionen i utvecklingsarbetet under pandemin, och därför finns det en utvecklingsskuld att hantera på vissa skolor. Arbetet behöver tas igen nu och delar av detta arbete faller enligt lärarna och rektorerna på lärarna att utföra.

Samtidigt som det finns arbete som behöver tas igen är det flera både rektorer och lärare som vittnar om att många lärare är utmattade efter pandemiåren. En lärare beskriver exempelvis på följande sätt hur det nu efter pandemin finns risker för att den ackumulerade arbetsbelastningen under pandemin slår igenom på hälsan:

Jag har varit rädd för att flera stycken ska få utmattningssyndrom och jag tror även att det kommer den här terminen, nu när man går ner i varv lite grann och det inte är samma press. Nu när man ska arbeta normalt men fortfarande är uppe i varv.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

4. En förändrad organisatorisk arbetsmiljö

Studien visar att grundskollärares organisatoriska arbetsmiljö på flera sätt förändrades och försämrades under pandemin. I vissa avseenden har de förändrade arbetsätten dock lett till förbättringar i organisatorisk arbetsmiljö, i form av upplevd ökad flexibilitet i arbetstiden och ökad effektivitet i arbetet.

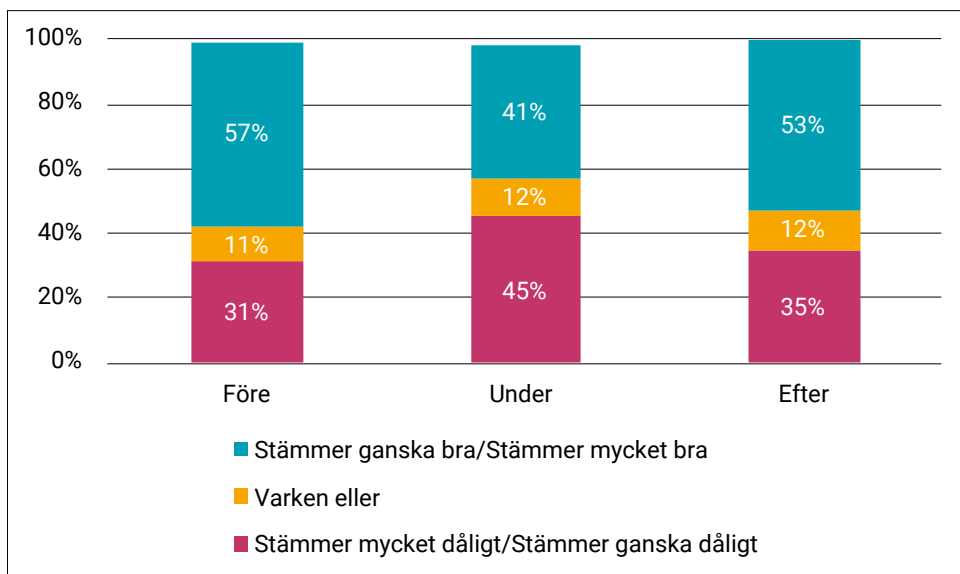
Ökad arbetsbelastning på grund av fler och nya arbetsuppgifter

Pandemin innebar att förutsättningarna för lärares arbete förändrades. Grundskollärare behövde arbeta på nya sätt som innebar en ökad arbetsbelastning för många lärare. Arbetsbelastningen ökade på grund av att grundskollärare fick arbeta mer, men också på grund av att de fick delvis nya arbetsuppgifter. En del arbetsuppgifter, såsom kompetensutveckling, studiebesök och genomförande av nationella prov pausades under delar av pandemin, men lärarna i studien vittnar trots detta om att arbetsbelastningen totalt sett ökade under pandemin för de flesta.

Att grundskollärares arbetsbelastning ökade under pandemin syns i såväl enkätresultaten som i intervjuerna. Enkäten visar exempelvis att andelen lärare som upplevde att de hade tillräckligt med tid att genomföra sitt arbete minskade under pandemin jämfört med före: Som framgår av Diagram 5 upplevde 57 procent av lärarna i studien att de hade tillräckligt med tid att genomföra sitt arbete före pandemin, medan endast 41 procent upplevde att de hade tillräckligt med tid under pandemin.

Även i intervjuerna framkommer det tydligt att arbetsbelastningen ökade på grund av pandemin. De intervjuade lärarna och rektorerna beskriver återkommande att de förändrade arbetssätten innebar en högre arbetsbelastning på flera sätt. Flera lärare och skolledare vittnar om att pandemin innebar stor sjukfrånvaro bland lärare, men ofta utan att vikarier anlätades. Det medförde att de lärare som inte var frånvarande fick arbeta mer. Lärarna fick ofta ta hand om fler elever och sköta om undervisning i andra ämnen än de egna. Samtidigt skulle de som regel ta hand om den egna undervisningen i de egna klasserna. Det innebär att man som lärare fick starta upp undervisningen i en grupp för att sedan ta sig till ett annat klassrum och en annan undervisningsgrupp och introducera eleverna till den undervisning som skulle ske där. Lärare i studien vittnar om att de fick en mer splittrad yrkesvardag:

Diagram 5 Jag hade/har tillräcklig tid för att genomföra mitt arbete..

Antal svar: 846 före, 844 under och 839 efter

Till exempel fick man ta hand om kanske tre klasser, men du kan inte sätta tre klasser i ett klassrum för barnen ska fortfarande säras på och vara lite på distans; då skulle du gå mellan tre klassrum och bedriva en undervisning som var någorlunda åt alla tre klasserna ... Du kan inte befinna dig i tre klassrum samtidigt även om du har ansvar över tre klasser samtidigt eftersom de andra två lärarna är sjuka men du får ingen vikarie. Man var tvungen att vara på tre platser samtidigt, tre eller fyra platser samtidigt beroende på hur många av ens kollegor som var sjuka.

(Lärare årskurs F–3 på kommunal skola)

Merarbetet ökade på flera sätt på grund av att kollegorna var frånvarande utan att vikarier togs in. Lärarna träffade fler elever i grupper som de tidigare inte hade arbetat med och de fick med hjälp av mer eller mindre befintlig planering ansvara för undervisningen i nya klasser och ämnen. Arbetsbelastningen ökade under pandemin på grund av sjukfrånvaro:

Det som har varit jobbigt är när kollegorna har varit sjuka, att vi har täckt upp mer för varandra. På så sätt har det varit lite jobbigare. Vi har fått gå in som vikarier och täcka upp för annan personal, att så fort jag har haft planeringstid har jag kanske i stället fått ta matte med klass fyra.

(Lärare årskurs 7–9 på kommunal skola)

Pandemin innebar även att många elever var hemma på grund av sjukdom eller symtom. Ibland var en stor andel av eleverna hemma. När många elever var hemma medförde det att lärarna behövde anpassa sin planering av undervisningen dels för att kunna ha undervisning på plats i klassrummet, dels för att elever som var hemma och tillräckligt friska skulle ha undervisningsmaterial som gav möjligheter att studera hemma. Det krävde bland annat att lärarna hade en mer detaljerad planering av undervisningen än normalt och att planeringen fungerade både för den vanliga klassrumsundervisningen och för de

elever som var hemma. Lärarna fick också ägna mer tid åt att ha kontakt med vårdnadshavarna om hur skolarbetet gick för eleverna.

Att många elever var hemma under perioder innebar också att lärarna behövde följa upp elevernas kunskapsutveckling när de kom tillbaka. Detta arbete skulle ofta göras med färre lärare än normalt, eftersom sjukfrånvaron bland personalen ofta var hög. En av lärarna i studien sätter på följande sätt ord på hur den förändrade kontakten med elever och vårdnadshavare ökade arbetsbelastningen:

Det kunde vara mer individuell kontakt med elever som inte var på plats. I vanliga fall så har man sin vanliga undervisning och samma typ av förberedelse. Nu kunde det vara så att vi var tvungna att lägga ut allting på Classroom, samtidigt som man har undervisning på plats. Och man har ansvar att kolla att de faktiskt var hemma och gjorde det de skulle, så man kanske mejlade både med föräldrar och elever mer för att se ifall de hänger med på det som de ska hänga med på.

(Lärare årskurs 7–9 på fristående skola)

Arbetsbelastningen ökade också genom att grundskollärare fick digitalisera delar av sitt arbete under pandemin. För att minska risken för smitta förväntades lärare genomföra bland annat utvecklingssamtal, arbetslagsmöten och arbetsplatsträffar digitalt. Många lärare i grundskolan bedrev även undervisning digitalt under delar av pandemin. Det gäller i synnerhet lärarna i årskurs 7–9 men även lärare i studien som undervisar i andra årskurser. Digitaliseringen av undervisningen innebar för många lärare en stor omställning jämfört med den fysiska undervisning som de är mer vana vid att planera, genomföra och följa upp. Flera lärare berättar om att digital undervisning fungerar annorlunda än undervisning i klassrummet och att det krävdes mycket arbete för att anpassa planeringen, genomförandet och uppföljningen till det digitala arbetssättet.

I många skolor pågick dessutom hybridundervisning under delar av pandemin, det vill säga att lärarna både undervisade elever i klassrummet och samtidigt hade med elever digitalt på distans från elevernas hem. Skälet till hybridundervisningen var att minska smittspridningen. Skolor hade inte sällan scheman där växelvis hälften av eleverna var i skolan medan resterande var hemma. För lärarna medförde det i flera fall en ökad komplexitet i arbetet och en ökad arbetsbelastning. De återkommer ofta till att olika lärare var olika väl rustade för att genomföra digital undervisning:

Om det blev ett utbrott i någon klass så skulle man ju förbereda för att kunna ha onlinelektioner på nolltid. Även fast det inte var gängse norm att man skulle göra det så blev det så ibland i alla fall. Det är ju också en himla massa extraarbete med att förbereda för det, främst för de kollegor som kanske inte alltid har lika goda digitala kunskaper.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Arbetsbelastningen ökade också genom att grundskollärare fick ägna tid åt smittskyddsåtgärder i skolan. Det innebar en helt ny typ av uppgifter för de flesta lärare. Lärarna fick bland annat arbeta med att se till att elever höll avstånd i och utanför klassrummet, att tvätta bänkar och undervisningsmateri-

al, att vädra och att få elever att tvätta och sprita händer med jämna mellanrum. Även att hålla föräldrarna utanför skolan var en uppgift som kunde ankomma på lärare att hantera.

Lärarna i studien vittnar även om att arbetsbelastningen ökade genom att de fick nya administrativa uppgifter för att avlasta skolledningen eller kollegor som var sjuka eller för att hantera nya krav på skolan i samband med pandemin. Det kunde bland annat handla om att ansvara för löpande schemaläggning för att hantera personalfrånvaro, planera hur elever skulle röra sig i skolan för att minimera fysisk kontakt och rapportera antal smittade elever till smittskyddet. En lärare berättar exempelvis på följande sätt om hur hen fick nya och fler arbetsuppgifter och hur det blev en ny slags påfrestning:

Jag fick tänka mer själv, jag fick försöka lösa problem själv. Till exempel i schemaläggningen så blev det mer att vi lärare som var med i schemaläggningen fick ett mycket större ansvar. Det delegerades från ledningen att ta ett större ansvar, men å andra sidan blev det tyvärr att man fick stå till svars gentemot kollegor för schemaläggningen – vilket normalt ledningen står för.

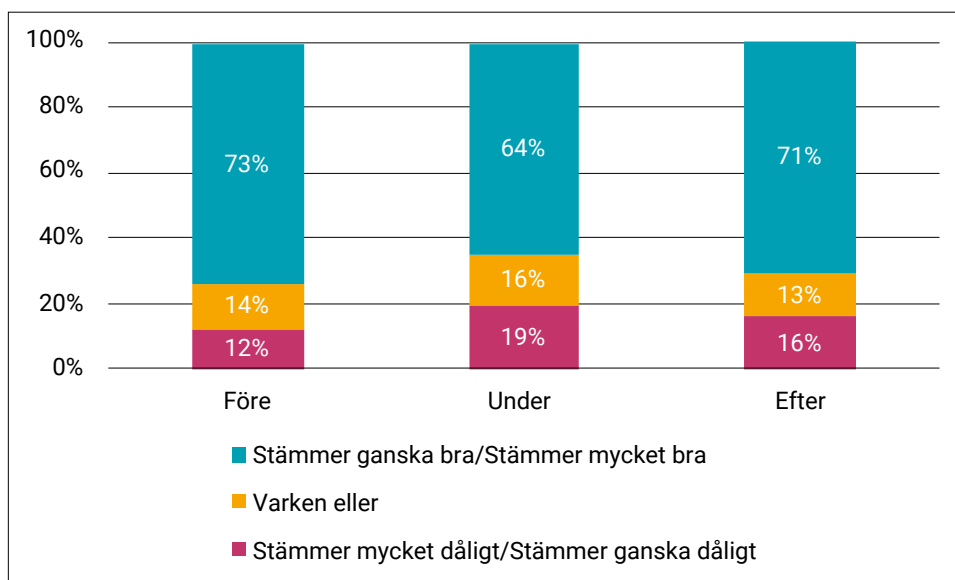
(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Oklart läge, snabba förändringar, bristfällig information och otydlig styrning

Under pandemin präglades arbetet i grundskolan i många fall av ett oklart läge, snabba förändringar, bristfällig information och otydlig styrning. För både samhället och skolan var pandemin en ny situation. I synnerhet under pandemins inledande månader uppstod det flera oklarheter i hur den skulle hanteras. Under pandemin ändrades också läget i smittspridningen löpande, ibland var förändringarna snabba. Staten, huvudmännen och rektorerna visste inte alltid hur skolan skulle göra och hann inte alltid med att ge uppdaterad information och styrning, enligt lärarna och rektorerna i studien. Det skapade ett informationsunderskott i skolan som innebar en otydlighet och snabba kast för grundskollärare.

I såväl enkäten som intervjuerna syns att pandemin innebar ett oklart läge och snabba förändringar med ibland bristfällig information och otydlig styrning. Av enkäten framgår bland annat att färre lärare under pandemin upplevde att statliga myndigheters riktlinjer bidrog till tydlighet om hur deras arbete skulle bedrivas. Omkring sex av tio lärare i enkäten uppfattade att myndigheternas riktlinjer bidrog till tydlighet före pandemin medan enbart drygt fyra av tio ansåg att det var så under pandemin. Enkäten visar även att andelen som tyckte att de fick tillräcklig information från skolledningen om sådant som rör arbetet var lägre under pandemin jämfört med före pandemin – drygt sju av tio upplevde att de fick tillräcklig information från skolledningen före pandemin medan det var drygt sex av tio under pandemin. Detta illustreras i Diagram 6.

Diagram 6 Jag fick/får tillräcklig information från skolledningen om sådant som rör mitt arbete.

Antal svar: 844 före, 842 under och 842 efter

I intervjuerna framgår att den ofta bristfälliga informationen, otydliga styrningen och de snabba förändringarna som pandemin medförde försämrade lärarnas arbetsmiljö. Oklarheten ledde till merarbete:

Vissa saker blev tyngre, framför allt i början när det var mycket information som gick stick i stäv med annan information. Det kom ofta nya förhållningsregler och det var svårt att veta exakt hur man skulle förhålla sig till allting, och hela tiden fanns oron att behöva stänga ner hela verksamheten. Och att då ha en plan för det. Det blev till viss del en dubbel arbetsbörda när man var tvungen att hela tiden se till att det fanns en plan ifall verksamheten skulle behöva stängas ner.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Nya frågeställningar uppstod och det var oklart hur skolan skulle hantera olika situationer, exempelvis om och hur skolan skulle stänga. När lärarna kom till arbetet på morgonen visste de inte alltid vilka kollegor som var frånvarande och vilka elever de skulle undervisa. Ryckigheten i arbetet under pandemin blev en belastning för flera lärare:

Det är klart att det blir jobbigare när man har nya riktlinjer varje vecka, och kanske ska skicka hem barn som är snuviga, och inte vet om man ska ha distansundervisning, och man får kopiera massor med material och skicka hem.

(Lärare årskurs 4–6 på fristående skola)

Många lärare upplevde att det var rörigt i skolan och närmast kaosartat ibland. Av intervjuerna framgår att det rädde en föränderlig och rörig situation på flera grundskolor under pandemin:

Jag skulle vilja uttrycka det som så att vi enhälligt gick på knäna. Man var helt slut helt enkelt för man visste aldrig om man skulle behöva vikariera eller inte. Det var hela tiden en oro över ifall jag till exempel skulle få planera eller inte, ifall jag skulle gå in och ta den där sjukt jobbiga gruppen som jag inte tycker om att ta? Ska jag gå in och ha ett ämne som jag inte har en aning om? Att du som svensklärare blir tvungen att gå in och ta bild helt plötsligt.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Några lärare tyckte också att de riktlinjer som fanns för hur smittskyddsarbetet skulle bedrivas i skolan inte gick att genomföra och var ologiska. Flera framhåller exempelvis att de riktlinjer för avstånd som fanns inte fungerade i skolmiljön och att det var märkligt att försöka hålla avstånd i matsalen när eleverna umgicks nära på rasterna. Konsekvensen var att lärare fick arbeta med en i praktiken omöjlig uppgift som ofta kändes meningslös i förhållande till den önskade effekten:

Men det var ju omöjligt att hålla avstånd när barnen kom tillbaka till skolan på våren. Vi försökte hålla avstånd i matsalen, tvätta händerna och sprita men det är 500 elever så det var helt omöjligt.

(Lärare årskurs 4–6 på kommunal skola)

Sämre stöd från skolledningen och mindre delaktighet

Pandemin innebar att även rektorerna fick ökad arbetsbelastning, rektorerna knöts upp i delvis nya arbetsuppgifter. Av intervjuerna med skolledarna framgår att rektorer sattes under press av många olika anledningar, bland annat arbetet med att

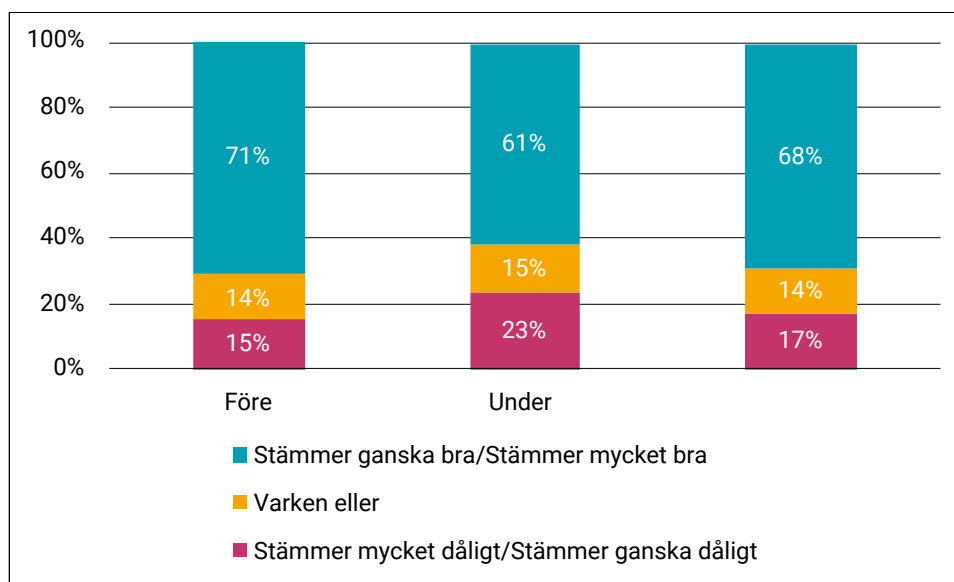
- hantera hög frånvaro bland personalen
- implementera smittskyddsåtgärder
- göra löpande omprioriteringar
- informera personal, elever och vårdnadshavare om pandemin
- stötta lärare som var oroliga för pandemin.

Skolledningarna fick ofta fatta snabba beslut. Under perioder var det osäkerhet från dag till dag vilka lärare som kunde vara i tjänst och hur många elever som skulle komma till skolan. Lärare och övrig personal arbetade under perioder på andra ställen än i skolan. I stället för att kunna göra en snabb avstämning på plats i skolan fick rektor boka ett digitalt möte eller ringa sina medarbetare. Det ökade avståndet mellan lärare och skolledning gjorde att lärarnas möjlighet till stöd och ledning från skolledningen minskade. Samtidigt minskade lärarnas möjligheter till delaktighet i besluten som rör skolan. Som en smittskyddsåtgärd arbetade dessutom många lärare hemifrån när de inte hade undervisning i klassrummet, vilket medförde att det var svårare att träffa rektor för snabba och informella avstämningar.

I enkäten framkommer att lärarna upplevde att de hade sämre stöd och ledning under pandemin. Andelen lärare som rapporterar att de fick tillräckligt stöd från skolledningen när de behövde det minskade från omkring sju av tio före pandemin till cirka sex av tio under pandemin, se Diagram 7.

Diagram 7 Jag fick/får tillräckligt stöd från skolledningen när jag behövde/behöver, t.ex. i samtal med rektor.

Antal svar: 846 före, 844 under och 844 efter

Samtidigt minskade andelen lärare som i enkäten angav att de upplevde att skolledningen var engagerad i det arbete som de gjorde, från nära sju av tio före pandemin till nära sex av tio under pandemin. Andelen lärare som kände sig delaktiga i beslut som fattades på skolan minskade också under pandemin, i ungefär samma omfattning. Under pandemin var det samtidigt färre grundskollärare som kände att de fick tillräckligt stöd från stödfunktioner när de behövde, till exempel med vikarier, elevadministration, IT och beställningar. Andelen som i enkäten rapporterade att de kände tillräckligt stöd från stödfunktioner minskade från närmare sex av tio före pandemin, till mindre än fyra av tio under pandemin.

Även av intervjuerna framgår att vissa lärare inte kände stöd och ledning från huvudmannen och skolledningen och att det påverkade arbetssituationen negativt. I intervjuerna vittnar flera av lärarna också om att det saknades vikarier och stöd för nya administrativa uppgifter som följde av pandemin. En lärare i studien sätter ord på avsaknaden av kontakt och stöd från skolledningen, men också bristen på delaktighet, på följande sätt:

När skolledningen och kommunen gick ut med direktiv var det en försämring och otydligt. På sätt och vis kan jag förstå att de inte var beredda på en pandemi eller hade tänkt igenom det hela, men ändå. Det bör finnas någon typ av riskplan för hur man ska sköta sådana här saker så att det är lika för alla och kan sättas på plats ganska omgående. Man måste då i den högsta toppen ha en förmåga att ge direktiv där alla får göra lika och att det är så genomtänkt som bara är möjligt. Att man även då kontaktar de som är på golvet så de kan få vara med och säga till att ”det här funkar, de här förslagen kommer funka och de här kommer inte att funka”. Vi kände någonstans att vi inte var tillfrågade och att vår expertis inte togs tillvara på, eftersom det var vi som var på golvet och visste hur de här direktiven skulle utfalla.

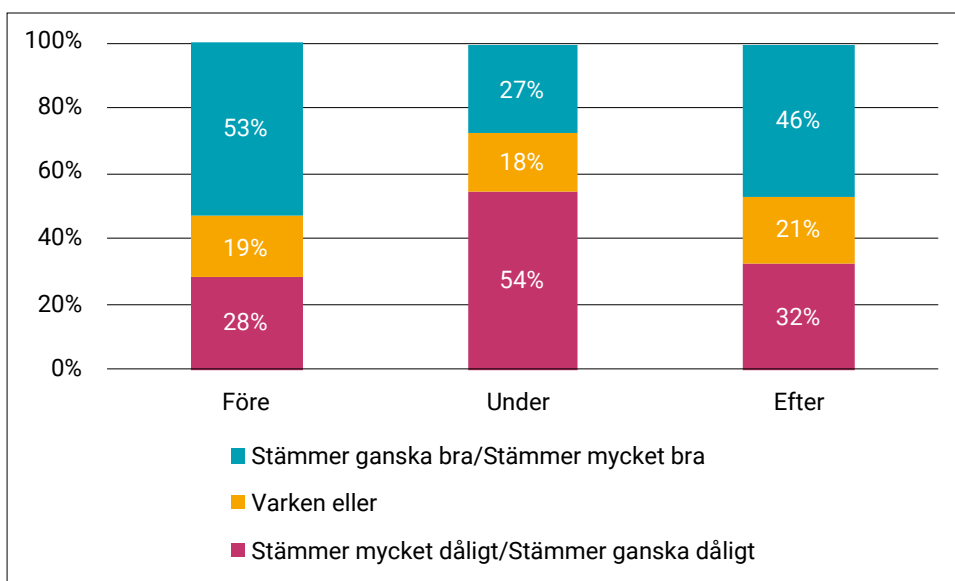
(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Försämrade möjligheter till utveckling i arbetet

Ytterligare en konsekvens av pandemin var att flera arbetsuppgifter fick sättas på paus, i synnerhet gjordes uppehåll i utvecklingsarbete och kompetensutveckling. Å ena sidan minskade detta arbetsbelastningen i det ansträngda läget, men å andra sidan försämrade det grundskollära möjligheter till utveckling i arbetet.

I enkäten syns en tydlig tillbakagång i andelen lärare i studien som upplevde att de hade god tillgång till eget lärande och utveckling under pandemin jämfört med före. Som framgår av Diagram 8 var det drygt fem av tio lärare som före pandemin upplevde att de hade god tillgång till eget lärande och utveckling. Under pandemin var det knappt tre av tio. Den försämrade tillgången till eget lärande är en av de indikatorer i enkäten som försämrats mest jämfört med före pandemin.

Diagram 8 Jag hade/har god tillgång till eget lärande och utveckling, t.ex. kompetensutveckling och kollegialt lärande.

Antal svar: 846 före, 845 under och 845 efter

En förstelärare beskriver exempelvis på följande sätt hur utvecklingsarbete och fortbildning pausades under pandemin:

Då blev det lite så här: ”Just som det ser ut nu så kan vi inte lösa det här utan vi får vänta med det.” Även andra saker som exempelvis fortbildning, för mig som också är förstelärare och som hade ett uppdrag, jag kunde egentligen inte genomföra mitt uppdrag under coronaperioden, för vi hade inte sådana träffar. Då var det hela tiden: ”Nej, men vi får ta det sen.”

(Lärare i årskurs 7–9 på fristående skola)

Ökad flexibilitet genom större möjligheter att kunna arbeta hemifrån

För att minska risken för smittspridning fick lärarna större frihet att förlägga planering och uppföljning av undervisningen utanför skolan – exempelvis i hemmet. Dessutom gjordes fler möten digitala, bland annat arbetslagsmöten, arbetsplatsträffar och utvecklingssamtal. Lärarna kunde således i högre grad medverka i olika möten hemifrån. För många lärare i årskurs 7–9 bedrevs undervisningen delvis digitalt under delar av pandemin. Sammantaget innebar detta att grundskollärare på många håll fick en större flexibilitet när det gäller att själva kunna besluta om var och när de arbetar:

Det förbättrades på det sättet att vi inte behövde vara på arbetsplatsen. Om vi hade planeringstid och när vi inte var med barnen så behövde vi inte vara på plats. På det sättet var det bra, att vi blev friare i var vi kunde bedriva vår egen planering.

(Lärare i årskurs F–3 på kommunal skola)

Att lärare fick större handlingsutrymme i arbetet kunde av vissa lärare medföra en ökad känsla av att åtnjuta tillit från skolledningen. En lärare reflekterar på följande sätt kring hur den större handlingsfriheten under pandemin innebar en ökad känsla av ansvarighet:

Möjligtvis att man nu efteråt ser att man kanske hade större frihet, att man ser att man faktiskt klarar av jobbet, att man kanske har lite större tillit. Det är kanske det som skulle vara det bättre, att vi faktiskt tar ansvar för våra jobb, får gjort det vi ska göra utan att någon står och hänger över en. Det kanske är där, och att vi kanske hade större frihet efteråt att kunna lösa även andra möten via Teams.

– Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola

För somliga lärare i studien innebar det ökade handlingsutrymmet i arbetet som digitaliseringen av arbetet medförde också att tiden för att pendla minskade. En lärare säger exempelvis att:

För min del innebar det att jag inte behövde pendla. Jag fick en timme över varje dag till att göra andra saker.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Ökad effektivitet genom mer användning av digitala arbetssätt

Övergången till mer digitala arbetssätt ökade även effektiviteten i arbetet. Lärarna och rektorerna berättar i intervjuerna att de märkte att digitala möten oftare går snabbare än fysiska, utan att kvaliteten nödvändigtvis påverkas negativt. Tiden som därmed frigjordes kunde användas för andra arbetsuppgifter såsom att planera och följa upp undervisningen. En lärare beskriver exempelvis på följande sätt hur arbetsplatsträffarna (APT) blev effektivare under pandemin:

Sådana här APT-möten som faktiskt tyvärr mest blir informationsmöten var också ganska skönt att ha digitalt, där rektorerna river av vad de har att säga och ingen har frågor. Nej, bra, det tog 20 minuter i stället för en och en halv timma. Man fick mer tid till sitt eget, det som man tycker att man egentligen inte har tid till annars. Jag brukar ofta säga att undervisning är ett störningsmoment i det administrativa nu för tiden – tyvärr. Ur den aspekten var det ganska skönt. Man jobbade mer på sin kammare och hade mer tid till sitt eget, eftersom man inte hade onödiga möten.

(Lärare i årskurs F–3 på kommunal skola)

En del lärare upplever att känslan av att vara lyssnad på och kunna bidra i de kollegiala samtalen på skolan ökade, eftersom man i digitala möten kan använda funktioner som gör det lättare att hålla talarordningen. En av lärarna uttrycker på följande sätt hur känslan att känna sig lyssnad på bland kollegorna stärktes med digitala möten:

Det är väl lättare för lärare som snackar mycket att de bara snackar lite rakt ut ibland, speciellt om det kanske är en mindre grupp. Men när man har Meet-möten så trycker man på ”räcka upp handen-knappen” och någon håller reda på turordningen där. Och då blir det lättare att ta det, att komma in och känna att man blir lyssnad på i tur och ordning i stället för den som lyckas fånga gruppen på något sätt. Det där borde vi bara lära oss att göra även när vi har fysiska möten, men det är något som är svårt ibland för en del kollegor.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Många av lärarna i intervjuerna återkommer till att särskilt utvecklingssamtalen med elever och vårdnadshavare blev mer effektiva. Digitala utvecklingssamtal är mer fokuserade och går snabbare. En annan fördel med digitala utvecklingssamtal enligt lärarna är att de kan göra mötena hemifrån, i lugn och ro. Vårdnadshavarna slipper samtidigt att ta sig till skolan. Det kan underlätta för vissa vårdnadshavare att delta. Det har enligt en del lärare även ökat möjligheterna för fler än en vårdnadshavare att medverka vid utvecklingssamtalen, vilket är bra för både eleven och läraren:

En positiv sak var också att utvecklingssamtalen som vi har med eleverna nu har övergått till att vara Teams-möten i stället. Det tycker både vi och familjerna underlättar; i stället för att de allihopa ska komma till skolan för ett 15–20 minuters möte så kan de sitta hemma, och det tar bara en kvart för dem då. Vi sitter också hemma för det mesta, och man har lugn och ro hemma, och det underlättar också för jag kan ju göra det på hemmaplan.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Digitala möten underlättade också möjligheterna för lärare att ha möten med externa parter. Lärarna beskriver att med digitala möten slipper man transporten, vilket dels sparar tid, dels skapar större möjligheter att ha möten under arbetsdagen. I följande citat beskriver en av lärarna hur digitala möten underlättar externa kontakter, exempelvis med barn- och ungdomspsykiatri (BUP):

En fördel är till exempel att möten även kan ligga under hela arbetsdagen och inte bara på eftermiddagar. Jag kan även säga att vid möten med externa aktörer, såsom socialtjänsten eller rehabilitering inom BUP, har digitala möten gjort att vi slipper resa. Vi har kunnat koppla upp oss den timmen och så har vi haft möte och har det avklarats. Så det är också positivt. Den digitala tekniken har varit en förbättring.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Även om lärarna och rektorerna ser fördelar med digitala möten beskriver de att digitala möten har begränsningar och inte passar i alla situationer. Det är bland annat svårare att bedriva utvecklingsarbete i digitala möten och att ha möten om känsliga ämnen.

5. En förändrad psykosocial arbetsmiljö

De arbetssätt som skolan tvingades införa för att hantera pandemin ledde till att grundskollärares psykosociala arbetsmiljö förändrades. Studien visar att den psykosociala arbetsmiljön försämrades på flera sätt. Samtidigt visar intervjuerna att pandemin ökade sammanhållningen bland kollegor och stärkte ”vi-känslan” i flera skolor.

En ständigt närvarande oro för att bli sjuk men smittan togs inte på allvar

Till skillnad från många andra arbetsplatser valde staten att som huvudregel hålla grundskolan öppen under pandemin. Även om grundskolor införde flera smittskyddsåtgärder innebar öppenheten att grundskollärare i stor utsträckning dagligen träffade både elever och kollegor. Att lärarna och eleverna var i skolan medförde att lärarna arbetade med en större risk att bli smittade jämfört med arbetstagare med inga eller mycket få fysiska kontakter i arbetet.

I studien framkommer att lärarna kände olika inför risken att bli smittad i skolan; vissa oroade sig mer medan andra oroade sig mindre. Särskilt äldre lärare och lärare med underliggande sjukdomar kunde enligt de intervjuade lärarna och rektorerna känna mer oro. Flera grundskollärare arbetade med en ständig rädsla för att bli smittad, särskilt i början när det var otydligt hur farlig sjukdomen var och innan det fanns vaccin. Vissa var även oroliga för att ta hem smittan från skolan och smitta anhöriga. Av intervjuerna framgår att oron ibland kunde komma till uttryck i frustration riktad mot samhället, huvudmannen, skolledningen och i vissa fall elevernas vårdnadshavare som lät barn gå till skolan trots symtom. Exempelvis såg en lärare i studien, som själv inte var så orolig för smittan, hur kollegor led av att arbeta med risken för smitta och att det skapade frustration:

Jag tycker synd om de som är oroliga. Det måste vara jobbigt för dem att ha den här oron. De har upplevt detta som jobbigare och har blivit väldigt upprörda när barn har varit snoriga.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Samtidigt kände vissa lärare att samhället inte tog riskerna för att lärare skulle bli sjuka på allvar. I intervjuerna hör vi om att vissa lärare kände att deras hälsa offrades för att skolan skulle kunna hållas öppen:

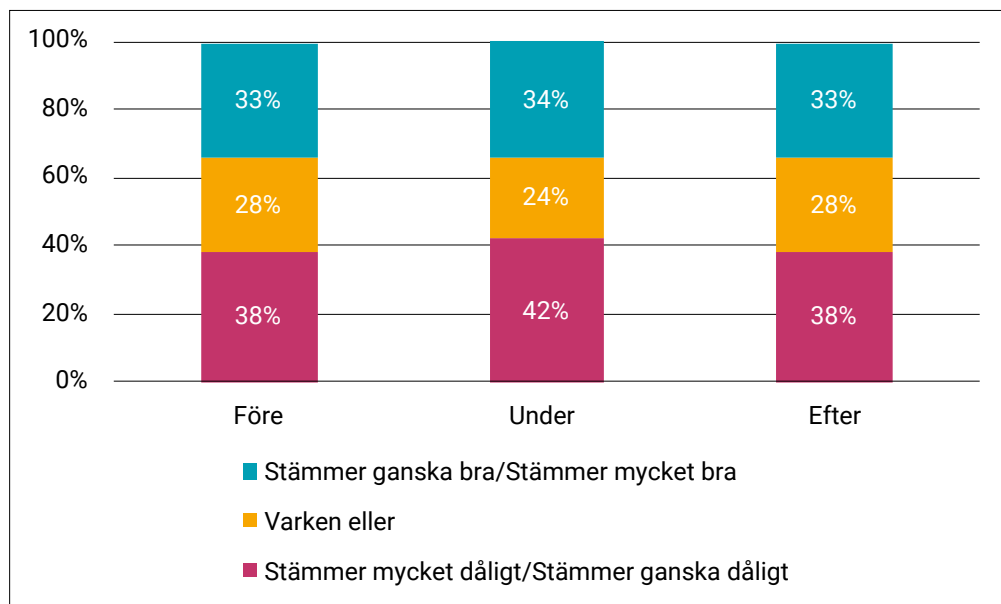
Man levde alltid i tron av att man skulle bli sjuk. Det var mycket sådana här närmast uppgivna tankar kring pandemin att man blir väl sjuk och dör men det är ingen som bryr sig i alla fall. Det är först när man dör som myndigheterna kommer att bry sig. Det var en väldigt uppgiven stämning rent allmänt bland lärare.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Kände inte samhällets uppskattning

I studien framkommer att vissa lärare inte kände att samhället riktigt uppskattade deras insats under pandemin. Av enkäten framgår förvisso att det är ungefär lika många som kände att samhället uppskattade deras arbete som lärare före pandemin som under pandemin; detta illustreras i Diagram 9. Men andelen lärare som inte instämmer i att de kände sig uppskattade ökade något under pandemin.

Diagram 9 Jag kände/känner att samhället uppskattade/uppskattar mitt arbete som lärare.

Antal svar: 846 före, 845 under och 845 efter

Av intervjuerna framgår att det fanns en känsla av att grundskollärare gjorde en stor insats för samhället utan att bli sedda och erkända för det. Somliga lärare i intervjuerna jämför med vårdpersonalen som de tycker fick mer uppskattning för sitt arbete, och att lärarnas insats inte uppskattats på samma sätt. Flera lärare i studiens intervjuer och i enkäten ger uttryck för en frustration kring hur samhället sett på lärarnas insats under pandemin:

Vad fick då den tilltufsade och styvmoderligt behandlade lärarkåren som tack för sina uppoffringar? Som tack för att svenskarna kunde skicka sina barn till skolan så att de kunde sitta hemma i lugn och ro utan att bli störda för att uträtta sina arbeten till skillnad från sina likasinnade i andra länder? Extra lönepåslag? Extra semester? Lönehöjning? Spa-vistelse? Nej vi fick dela på en TÄRTA! Arbetsmiljö, ja tack!

(Lärare i årskurs F–3 på fristående skola)

Försämrat samarbete med elever och föräldrar

För att minska risken för smittspridning gjordes anpassningar av skolans arbetssätt som innebar att de fysiska mötena mellan människor i skolan minskade. Även om grundskolan var öppen under pandemin medförde rekommendationerna om att elever skulle stanna hemma vid symtom att elever inte var i skolan i samma utsträckning som vanligt. Elever studerade i större utsträckning i hemmet. Därutöver införde många skolor, särskilt i årskurs 7–9, distans- och hybridundervisning under delar av pandemin vilket medförde att elever inte var i skolan på samma sätt. För att undvika smitta var det som regel inte heller tillåtet för vårdnadshavare att komma in i skolan. Dessutom arbetade lärarna i större utsträckning med att planera och följa upp undervisningen hemifrån vilket också minskade möjligheterna till lärares spontana möten med elever och vårdnadshavare.

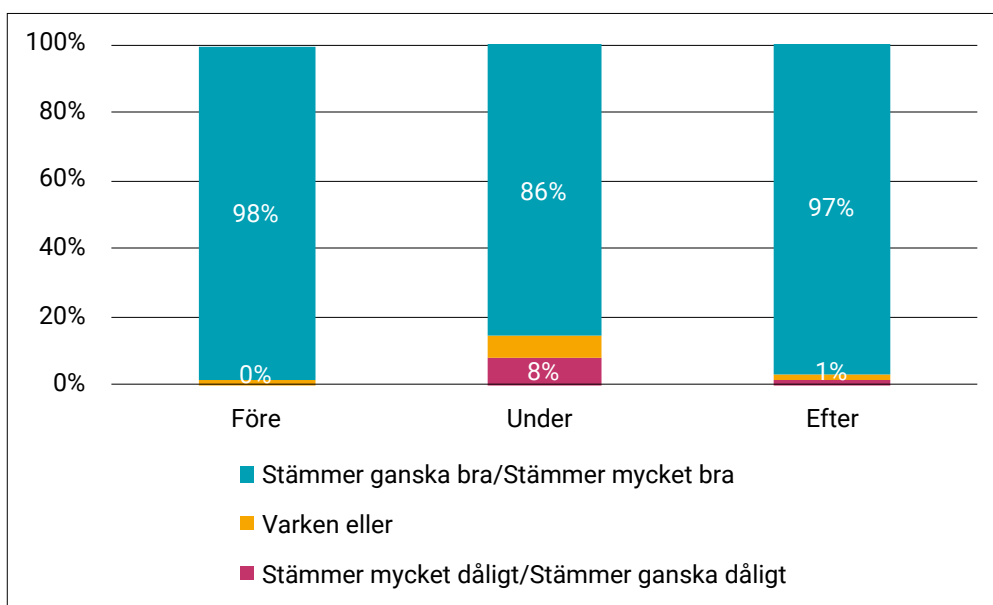
Konsekvensen av de förändrade arbetssätten på grund av pandemin blev att grundskolläraernas kontakt med eleverna och vårdnadshavarna förändrades och försämrades. I enkäten syns tydligt att pandemin innebar ett upplevt försämrat samarbete med elever och föräldrar. Andelen grundskollärare som tyckte att de hade ett fungerande samarbete med sina elever minskade under pandemin. I Diagram 10 framgår att nästan alla lärarna i enkäten anser att de hade ett fungerande samarbete med sina elever före pandemin. Under pandemin var det mer än var tionde lärare som inte tyckte att de hade det.

Även andelen som kände support från vårdnadshavarna minskade. I enkäten anger nära åtta av tio att de kände support från föräldrar när de behövde det före pandemin. Under pandemin var det färre än sju av tio.

I intervjuerna beskriver lärarna hur den förändrade kontakten försvårade samarbetet med eleverna. Det blev enligt lärarna knepigare att se hur eleverna utvecklas både kunskapsmässigt och socialt. När eleverna arbetade hemifrån var det svårare att få återkoppling på vad eleverna kan och lär sig. Det blev också besvärligare att utveckla och upprätthålla de sociala relationerna med eleverna. Möjligheterna för eleverna att dröja kvar i klassrummet och prata om skolarbetet eller annat minskade och det blev exempelvis svårare att se och fånga upp konflikter mellan elever. Lärarna beskriver även att det under pandemin blev mindre av ”vi-känsla” i klasserna. På följande sätt beskriver två olika lärare i studien det försämrade samarbetet med eleverna:

Diagram 10 Jag hade/har ett fungerande samarbete med mina elever.

Antal svar: 846 före, 845 under och 845 efter

Många elever var hemma, det var ju väldigt få som var i skolan så man jobbade hemifrån. Och det blir ju inte på samma sätt. Det blir svårare att få den där kontakten mellan lärare och elev när man inte träffas fysiskt i verkligheten. Vi gjorde hemuppgifter till alla som de kunde jobba med hemifrån. De fick komma och lämna in ett par gånger i veckan och hämta nya, men det blev inte riktigt bra så det var på halvfart skulle jag säga, eller om ens det.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Det blev så mycket som var annorlunda och nytt med undervisning på distans. Läraren som jobbade med åttorna i den andra skolan sa att hon hade haft jättesvårt att knyta kontakt med eleverna på det sättet, när du bara ser dem vid undervisningen och inte i korridorerna eller andra sammanhang. Så det kan vara en försämring för kontakten med eleverna. Speciellt när du är ny lärare, för om du redan har knutit kontakt med eleverna innan är det annorlunda. Om du börjar som lärare med en klass på distans är det inte lika lätt.

(Lärare i årskurs 7–9 på fristående skola)

Av intervjuerna framgår vidare att även samarbetet med vårdnadshavarna förändrades under pandemin. Föräldramöten och utvecklingsamtal gick från att vara fysiska till digitala. Det minskade chanserna till informella samtal men ökade samtidigt möjligheterna för vissa vårdnadshavare att delta i utvecklingsamtalen. Pandemin innebar att lärarna fick ha mer intensiv kontakt med flera vårdnadshavare, exempelvis för att stämma av hur skolarbetet fungerade hemifrån eller för att inför rapportering till smittskyddet kontrollera om eleverna var smittade med covid.

Lärarna vittnar också om att det ibland kunde bli nya typer av konflikter med vårdnadshavare, bland annat om elever som uppvisade symtom och som därför inte borde vara i skolan:

Bråken med föräldrarna som man fick ha för att man skulle skicka hem barn; de var jättesura för att de måste stanna hemma och ta hand om barnen: "Varför kan barnen inte få vara i skolan?"

(Lärare i årskurs F–3 på kommunal skola)

Lärarna beskriver att de ibland fick argumentera med vårdnadshavare som var rädda för att sända sina barn till skolan. Det förekom att lärarna i relation till vårdnadshavare fick försvara statens ställningstagande att hålla grundskolan öppen trots att de flesta andra länder gjorde bedömningen att det var riskabelt ur smittsynpunkt:

Vi lärare fick frågor från vårdnadshavare som: "Varför stänger ni inte skolan?" De förstod inte att det inte var vårt beslut, att vi stod emellan det lite. Föräldrarna pratade på fotbollsträningar och där de möttes och diskuterade att: "Nu är det tretton personer i 9D som har covid och de stänger inte skolan." och så hör de av sig. Sådana saker uppstod, vi fick slå ifrån oss och säga att det inte är vårt beslut att ta det här.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Försämrat samarbete med kollegor

Pandemin förändrade förutsättningarna för arbetet med kollegorna och gjorde det svårare att samarbeta kollegor emellan. För att minska risken för smitta i skolan införde många skolor förändrade arbetsätt vad gäller att träffa kollegor fysiskt. Lärare fick i större utsträckning arbeta hemifrån och bland annat samplanera undervisningen digitalt. Vissa skolor införde rekommendationer att i första hand fysiskt träffa kollegor i det egna arbetslaget. Vissa valde också själva att träffa så få som möjligt i skolan och hålla sig i sitt klassrum även när det inte var lektion. Gemensamma konferenser, utbildningstillfällen och sociala sammankomster för personalen ställdes ofta in eller blev digitala. Dessutom medförde den under vissa perioder stora sjukfrånvaron att lärarna inte träffades i samma utsträckning.

Av enkätresultaten framgår att det under pandemin var färre grundskollärare som hade ett fungerande samarbete och stöd från kollegor. Andelen lärare som hade ett fungerande samarbete med sina kollegor minskade från omkring nio av tio före pandemin till mindre än åtta av tio under pandemin. Andelen som kände support från kollegor när de behövde det var också lägre under pandemin än före pandemin, minskningen uppgår till 10 procentenheter.

I intervjuerna beskriver lärarna hur arbetet under pandemin blev mindre socialt och mer isolerat. Småpratet och samvaron i personalrummet och vid kaffekokaren försvann på vissa skolor under delar av pandemiåren. Det minskade samarbetet med kollegorna försvårade lärares arbete. En lärare berättar

exempelvis på följande sätt hur arbetet blev mer ensamt och att det påverkade arbetsmiljön negativt:

Man träffade inte kollegorna på samma sätt, framför allt inte de kollegor som man brukar träffa men som man inte arbetar med dagligen; man träffade i stort sett aldrig dem vilket skapade lite större avstånd. Även mellan arbetslagen skapades det nog ett större avstånd, för att man inte hade det här naturliga med att stå och småprata här och där, eller att få in de här små samarbetena. Man var tvungen att jobba mer själv. Samarbete brukar också innebära en lägre arbetsbörda, när det är färre personer som behöver uppfinna hjulet och man kan låna varandras planeringar, man kan täcka upp för varandra på ett annat sätt och låna idéer av varandra. Det blev en försämring av arbetsmiljön.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

De förändrade arbetssätten i skolan på grund av pandemin medförde också att lärarna i ökad grad kände dåligt samvete inför varandra. När lärarna var sjuka utan att skolan tog in vikarier innebar det att man förstod att kollegorna skulle få merarbete. Det försämrade den psykosociala arbetsmiljön i skolan enligt vissa lärare:

Om man var sjuk fick man dåligt samvete för att man belastade en annan kollega, som skulle ta ens lektioner ovanpå sina egna lektioner. Det är ju inte alls hållbart, och särskilt i en sådan situation när man skulle vara hemma för minsta lilla. Det var ju en stor påverkan, man blev stressad över att vara sjuk för då visste man att någon annan måste täcka upp för en.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Vissa lärare beskriver även att konflikterna med kollegorna blev vanligare under pandemin; det handlade enligt intervjuerna om dels konflikter om arbetet, dels om pandemin och vaccinationerna. Digitaliseringen av arbetet tycks ha försvårat konflikthanteringen:

Det blev ganska stora konflikter om arbetet och hur vi skulle jobba. Folk uttrycker sig på olika sätt. Det är också svårare när man kommunicerar bakom en skärm, och det inte är samma som när man annars kan prata lättsamt i den här dagliga kontakten ... Konflikter trappades upp för att det inte reddes ut från grunden, och för att det var svårt att göra det eftersom man inte var på plats.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Att känna att man inte levererar på uppdraget

Pandemin innebar att många skolor behövde göra omprioriteringar. Många skolor fick primärt fokusera på att hålla skolan öppen. Såväl skolledare som lärare vittnar om att ambitionsnivån i undervisningen fick sänkas under pandemin. Kvaliteten sjönk bland annat genom att eleverna stundtals inte fick undervisning av sina ordinarie lärare i sina vanliga undervisningsgrupper. Enligt lärarna innebar det faktum att undervisningen fick bedrivas på distans eller som hybridundervisning också ofta att kvaliteten blev sämre.

Det förändrade arbetet med undervisningen under pandemin medförde att elever fick sämre förutsättningar för lärande. Detta var något som skapade otillfredsställelse och oro bland många lärare. Det var pressande för lärarna att känna att de inte fullt ut kunde leverera på skolans uppdrag. Det skapade också en press att den försämrade undervisningen under pandemin skulle innebära merarbete efter pandemin:

Det är väldigt svårt att mana på elever på distans och det var också en stress som kom upp för väldigt många lärare kring att de tyckte att eleverna gör ingenting där hemma, hur ska de här klara sig, hur ska de nå målen och hur ska de kunna utvecklas?

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Särskilt oroade var lärare för de elever som har sämre förutsättningar att ta del av undervisningen, exempelvis på grund av särskilda behov eller på grund av tuffa hemförhållanden. Flera lärare i studien återkommer till att de kände särskilt mycket oro för de elever som exempelvis bor trångt, inte kan få hjälp av vårdnadshavare med skolarbetet eller där hemsituationen inte är fullt ut trygg:

Det drabbar ju framför allt de svagaste eleverna naturligtvis, och det var också de som jobbade sämst själva. Det var de duktiga eleverna som låg i framkanten vad gällde att hämta uppgifter och göra uppgifter, och att visa sig duktiga. Som vanligt blir det alltid de svaga som drabbas till det sämre när det blir sådana här förändringar av verksamheten.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Utmaningen att hantera pandemin svetsade samman personalen

I flera avseenden innebar pandemin en försämring av den psykosociala arbetsmiljön, men samtidigt finns det lärare och rektorer som nämner att pandemin skapade en ökad sammanhållning bland personalen. För vissa skolor och personalgrupper tycks erfarenheten av att tillsammans lösa den stora utmaningen att trots rådande pandemi hålla skolan öppen ha blivit ett sammansvetsande kitt. En rektor beskriver exempelvis på följande sätt hur personalens gemensamma ansträngning för att hantera pandemins konsekvenser delvis var en positiv psykosocial upplevelse:

Det var ju galenskap, men teamet blev mer sammansvetsade eftersom vi stöttade varandra. Det var också nåt positivt i det. Känslan är att vi har klarat av detta tillsammans.

(Rektor fristående grundskola med årskurs 7–9)

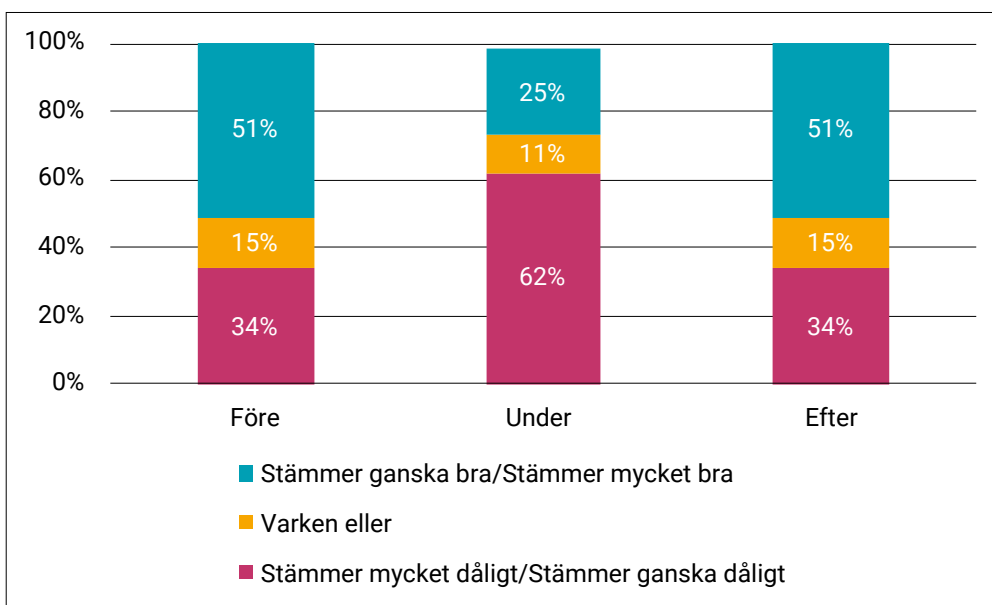
6. En förändrad fysisk arbetsmiljö

När pandemin kom behövde grundskolan förändra arbetsätten inom ramen för de lokaler och med den utrustning som skolan redan hade. För många grundskollärare försämrades därför den fysiska arbetsmiljön under pandemin. Det gällde särskilt i början av pandemin när skolan snabbt fick ställa om arbetsätten.

Arbetsplatsen var inte anpassad för det förändrade arbetet under pandemin

I såväl enkäten som intervjuerna syns att många skolor inte var anpassade för det förändrade arbetet under pandemin. Av enkäten framgår att det är färre lärare som anser att lokalerna kunde anpassas utifrån de behov som fanns för att genomföra undervisningen under pandemin jämfört med före pandemin – andelen sjunker från varannan lärare före pandemin till var fjärde lärare under pandemin (se Diagram 11).

Diagram 11 Lokalerna kunde/kan anpassas utifrån de behov som fanns/finns för att genomföra undervisningen i skolan.

Antal svar: 846 före, 845 under och 845 efter

Under pandemin är det färre lärare som anser att den egna arbetsplatsen fungerade för att planera och följa upp undervisningen, jämfört med före pandemin. Det är 77 procent som anger att den egna arbetsplatsen fungerade före pandemin medan 65 procent rapporterar att de hade en fungerande arbetsplats under pandemin. Också andelen lärare som tycker att de hade tillräcklig arbetsutrustning för sitt arbete var lägre under pandemin jämfört med före. Från nära sju av tio före pandemin till drygt sex av tio under pandemin.

Särskilt införandet av digitala arbetssätt innebar en påfrestning i många skolor. Lärarna vittnar om att utrustning för de nya digitala arbetsformerna inte alltid fanns på plats vilket försvårade arbetet med bland annat undervisningen, men också exempelvis arbetsplatsträffar och utvecklingssamtal. Även om utrustningen för digital undervisning fanns var det inte alla lärare (och elever) som hade kompetens att hantera den digitala tekniken. Det fanns inte heller alltid stöd för lärare att börja använda den digitala tekniken. Särskilt i början av pandemin var bristen på utrustning och kunskapen kring användningen ett problem:

Även försämringar utrustningsmässigt i och med att det var svårt att få till den här distansundervisningen. Man behövde göra klasser i Teams och det var svårt att få hjälp med det, och många lärare var ovana och visste inte hur man skulle göra. Eleverna var också ovana vid det här formatet, så det blev ganska struligt i början på vissa ställen innan man kom i gång. Sen flöt det på bra. Det var väl att datorer inte fungerade, att nätet inte höll, att det var svårt att hitta hemuppgifter och att man skulle hitta nya moment som varken lärarna eller eleverna var vana vid. Man är van vid att ses varje dag.

– Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola

Övergången till mer digitalt arbete medförde också att vissa lärare fick ett mer stillasittande arbete. Den minskade rörelsen och ökade fysiska belastningen i arbetet beskriver exempelvis en av de intervjuade lärarna på följande sätt:

Samtidigt så blir det ju ökad fysisk belastning för mig för man var tillgänglig på ett helt annat sätt via datorn, vilket gjorde att man satt fast vid datorn hela tiden. Jag som är van vid att stå och springa sitter inte speciellt mycket i jobbet över huvud taget. Att sitta så mycket och så länge vid datorn, man hade ju hästarbete med, det var ingen höjdare för kroppen om man säger så, så fysiskt blev det ju jobbigt av den anledningen, men det var inte hela tiden.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

För att reducera risken för smitta behövde lärarna också arbeta med att hålla avstånd och ventilera. Men det var i många fall svårt enligt lärarna eftersom många skolor är trånga och inte har klassrum anpassade för dagens elevantal. Att många grundskollärare arbetar i skolor som inte har tillräcklig ventilation framgår i enkäten: nära sju av tio ansåg redan före pandemin att ventilationen i skolan inte var tillräcklig. Under pandemin var andelen dock ungefär lika stor. Generellt upplevde inte lärarna i studien att ventilationen försämrades. Men under pandemin blev ändå den bristande ventilationen ett problem enligt vissa av de intervjuade lärarna. En grundskollärare säger exempelvis följande om skolans ventilation i förhållande till de behov av frisk luft som aktualiserades genom pandemin:

Vi har dålig ventilation vilket under pandemin absolut inte var bra. Det är inte bra att vara för många i ett klassrum med dålig ventilation utan frisk luft, för smittan.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Skyddsutrustning och hygienartiklar saknades eller gick inte att använda

Det fanns en risk för smitta i skolan även om elever och personal förväntades vara hemma om de hade symtom. Lärare förväntades därför arbeta med att skydda sig själva och andra från smitta i skolan genom att använda diverse hygienartiklar och skyddsutrustning, såsom tvål, pappershanddukar, handsprit, munskydd och visir. Flera lärare i studien vittnar dock om att hygienartiklar och skyddsutrustning sällan fanns i början av pandemin eller i den utsträckning som hade behövts:

Sedan det här med skyddsutrustning och att det inte alls fanns i början eller ens var på tal, eftersom man hävdade att barn inte smittade.

(Lärare 4–6 på kommunal skola)

Försämringen bestod i att möjligheten att skydda sig själv minskade. Handsprit är en sådan typisk detalj som dröjde innan det kom ut ordentligt till varje klassrum, men även rutiner och hur man ska hantera handsprit. Jag vet att några lärare löste det genom att de hade en blomspruta som de sprutade handsprit på elevernas händer med innan de fick gå in i klassrummen. Det här var mer individuella lösningar än några fastställda rutiner i skolan.

(Lärare 7–9 på kommunal skola)

Även om skyddsutrustning såsom munskydd och visir fanns tillgänglig var den inte användbar enligt somliga lärare. Lärare beskriver att exempelvis munskydd och visir inte gick att använda i undervisningssituationen:

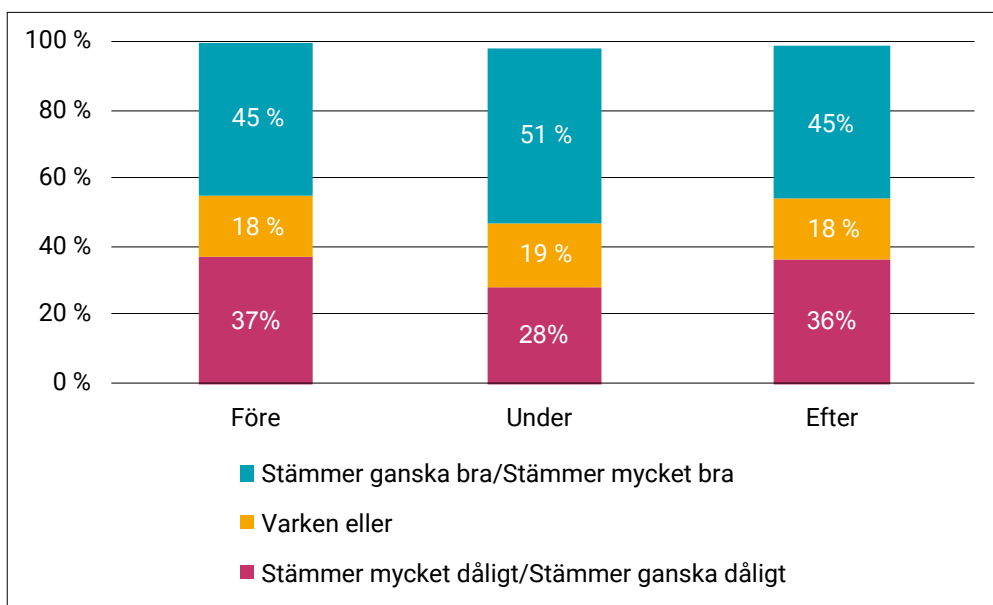
Vi fick visir i november eller december när debatten om man skulle ha visir eller inte i skolan hade pågått ett tag, men många med mig upplevde att det var väldigt svårt att få barnen att uppfatta saker och ting när man hade visir på sig. Det var obekvämt att prata med visir, för ljudet slår tillbaka i öronen på en. Vi trivdes inte i visir kan jag säga.

(Lärare F–3 på kommunal skola)

Bättre ljudnivåer när färre elever var i skolan och fler fick undervisning på distans

Eftersom många elever var frånvarande från skolan under pandemin blev ljudnivån i skolan bättre. Som framgår av Diagram 12 är det fler lärare som anser att ljudnivåerna i skolan var acceptabla under pandemin jämfört med före pandemin. Detta är den enda indikatorn i enkäten där det syns en tydlig förbättring om man jämför läget under pandemin med läget före pandemin.

Diagram 12 Ljudnivåerna i skolan var/är acceptabla.

Antal svar: 846 före, 845 under och 844 efter

Även i intervjuerna syns att ljudnivåerna förbättrades på en del skolor under pandemin. Flera lärare beskriver att det blev tydligt att antalet elever i skolan normalt sett är för stort i förhållande till lokalernas storlek. Exempelvis säger en lärare i intervjuerna angående de förbättrade ljudnivåerna att:

Det var färre elever och då märkte vi att det var mycket lugnare och bättre ljudnivå. Då upptäckte man hur trångt det egentligen var med många elever på ett litet utrymme. Den delen var jättebra när man inte hade alla inne.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

7. Risk- och friskfaktorer som uppstod på grund av den förändrade arbetsmiljön

Den förändrade arbetsmiljön under pandemin medförde enligt lärarna och rektorerna att flera risker för ohälsa uppstod. Men i vissa avseenden innebar de förändrade arbetssätten även friskfaktorer.

Valet att hålla grundskolan öppen skapade risk att bli smittad av covid

Att bli smittad och sjuk i covid var en risk som uppstod under pandemin som flera lärare beskriver i intervjuerna. Lärarna konstaterar att både de själva och flera av kollegorna insjuknade, ibland flera gånger under pandemin. Somliga lärare lyfter även fram att de varit påverkade av sjukdomen under lång tid.

Vissa blev mindre sjuka medan andra blev mer sjuka:

Många arbetskamrater fick corona och en del mädde väldigt dåligt. Det är en farlig sjukdom och man kunde drabbas väldigt olika. En del fick svåra symtom och sådant som satt i länge, så det är klart det var oroande. Det är en farlig sjukdom.

(Lärare i årskurs F–3 på kommunal skola)

De allra flesta av de som jobbade på skolan fick ju covid förr eller senare. Jag tror knappt att det var någon som klarade sig. En rektor blev allvarligt sjuk och gick bort. Det var ju också traumatiskt för många och påverkade stämningen när det gällde vaccinationen.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Risken att bli smittad av covid har också skapat en ständigt närvarande oro och stress bland lärarna. Hur oroliga lärare varit för pandemin tycks ha varierat; i intervjuerna är det somliga som vittnar om större oro medan andra lärare säger att de inte alls varit oroliga eller bara lite grann. Av intervjuerna att döma tycks oron för att bli smittad även ha avtagit med tiden, när vaccinerna introducerades och när vanan att leva med pandemin ökade:

Vi lärare riskerade hälsa och liv när vi var tvungna att gå till jobbet och tryckas in i klassrum med 30 andra individer när andra kunde ta betäckning genom att arbeta hemifrån. Inte gick det att öppna fönstren heller för att kunna vädra ut klassrummen. De var och är igenborrade ... Två av sex kollegor på mitt stadie fick sjukskrivas en längre period pga. psykisk stress och kollaps, pga. av pressen att tvingas undervisa bland elever när folk omkring blev sjuka.

(Lärare i årskurs F–3 på fristående skola)

Ökad arbetsbelastning skapade risker för stress och utmattning

Den försämrade arbetsmiljön under pandemin har enligt lärarna och rektorerna även lett till risker för trötthet, känsla av irritation, stress, sömnsvårigheter och utmattning bland grundskollärare. Flera av de försämringar i arbetsmiljön som beskrivs i denna rapport har bidragit till riskerna för stress och utmattning:

- den ökade arbetsbelastningen
- att snabbt behöva anpassa arbetet till digitala arbetsätt
- det oklara läget med snabba förändringar under pandemin
- det försämrade stödet från skolledningen
- en ständigt närvarande oro för att bli sjuk
- att smittan inte togs på allvar
- känslan av att inte leverera på uppdraget.

En lärare beskriver situationen så här:

Jag har varit orolig för utmattning bland kollegorna. Inte att de skulle få covid utan att de ska gå in i väggen av ren utmattning. Det har jag varit orolig för, för de allra flesta lärare vänder ut och in på sig själva redan. Och covid gjorde att man fick jobba ännu hårdare.

(Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

Vissa lärare beskriver att tröttheten, oron eller stressen i sin tur lett till sömnsvårigheter, magsmärta och huvudvärk:

Det var ju jättestressigt, för man vill ju gärna kunna vara kvar i den klassen under hela skoldagen i så fall, men för att vi skulle lösa situationen ute som rastvakter och situationen i matsalen så hoppade vi ju runt från exempelvis 40 minuters svenska, till 30 minuters rast, till matsalssituationen där man skulle äta med en helt annan klass med 25 elever som man inte har anknytning till. Det gör att axlarna åker upp, man får huvudvärk, man får ont i magen. Man springer från ena aktiviteten till nästa som man snabbt ska sätta sig in i. Jobbar man då heltid så är det ju åtta timmar som går åt till att försöka lösa raster så att alla får ut sin halvtimmes rast.

(Lärare i årskurs F–3 på kommunal skola)

Stress, trötthet, och utmattning har också inverkat negativt på vissa lärares privatliv enligt intervjuerna. En lärare berättar om hur stressen skapade problem i livet utanför arbetet:

Jag mådde inte lika bra. Jag kände mig mer stressad över mina arbetsuppgifter än vad jag normalt sett gör, och vad det innebär att kanske inte riktigt orka med familjelivet, att jag känner mig lite lätt irriterad, samt att det var lite svårare att sova. Allt det där ökade, sådana stressymtom ökade lite hos mig under den tiden.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Social isolering ledde till risk för nedstämdhet

Även om grundskollärarna som regel arbetat i skolan under pandemin har smittskyddsåtgärder i skolan ändå inneburit minskad social samvaro och ökad isolering för lärare. Lärare har försökt att främst arbeta i sina klassrum och gått hem när lektionerna varit klara för dagen. Exempelvis har konferenser, arbetslagsmöten och sociala aktiviteter ställts in eller genomförts digitalt. Dessutom har många grundskollärare i årskurs 7–9 arbetat hemifrån under delar av pandemin vilket ytterligare minskat kontaktytorna till både elever och kollegor för dessa lärare. Lärarna beskriver i intervjuerna att den ökade isoleringen lett till risker för bland annat minskad motivation, känsla av uppgivenhet och att man kände sig nedstämd:

Jag har förmånen att jobba på en skola med väldigt bra kollegor, vi har väldigt bra stämning mellan oss, vilket är jätteviktigt, och när man inte hade det här utbytet med kollegorna märkte man ju att man blev isolerad och kunde känna sig lite deppig.
(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Delvis minskad stress och bättre smittskyddsarbete

De förändrade arbetssätten under pandemin innebar även vissa förbättringar av arbetsmiljön, vilket har gett upphov till en del friskfaktorer. Enligt intervjuerna medförde den ökade flexibiliteten att själv kunna bestämma var och när arbetet ska utföras en minskad stress och ökade möjligheter att få balans i yrkes- och privatlivet för vissa lärare. Även införandet av digitala arbetssätt medförde minskad stress enligt lärarna. Att kunna ha undervisning och möten hemifrån minskade också stressen enligt somliga:

Mina kollegor har uttryckt att de tyckte att det var skönt att kunna köra vissa lektioner hemifrån, att det blev mer avslappnat, och att det blev en mindre stressad situation eftersom det annars kan vara stressigt. Vi är en stor skola med mycket folk, ljud och rörelser. Så för vissa upplevdes distansundervisningen som positiv.
(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Lärarna beskriver också att pandemin ledde till ett bättre arbete med smittskydd som minskat risken för olika infektioner. Många skolor införde nya hygienrutiner för att minska risken för att personal och elever skulle bli smittade av covid. De beskriver bland annat att elever och personal blev bättre på att vara hemma när de har förkylningssymtom, att regelbundet tvätta sina händer och att hålla avstånd. Lärarna berättar att det förbättrade arbetssättet för smittskydd inneburit att både elever och lärare mer sällan blir exempelvis förkylda eller drabbas av magsjuka jämfört med före pandemin:

Jag tror också att det här att man tänker sig för, fysiskt hygienmässigt, gör ju att vi har mindre sjukfrånvaro nu, vanlig sjukfrånvaro också, för att man har vant sig vid att alltid tvätta händerna. Man har vant sig vid att inte vara för nära. Man har ju lärt sig att leva på ett sätt som på något vis sitter i ryggmärgen efter de här åren, tycker jag, som gör att man håller sig mer frisk. Det är väl något som är väldigt positivt med pandemin, kan jag tycka. Det här med att vi inte spontant tar alla föräldrar i hand och så. Det kan jag tycka är trevligt, men det är också en källa till sjukdom. Lärare på vår skola upplever jag var mer sjuka innan pandemin i vanliga sjukdomar, än vad de är nu. Jag vet inte hur det är på andra arbetsplatser men jag tänker att det bottnar i att vi har lärt oss ett sätt att försöka undvika smitta som har satt sig i ryggmärgen, i vår vardag. (Lärare i årskurs 4–6 på kommunal skola)

8. Pandemins konsekvenser varierade mellan olika grupper av lärare

Den övergripande bilden är att pandemin förändrade arbetet för flertalet grundskollärare i studien på ett sätt som innebar en tydlig försämring av deras arbetsmiljö. Men enkla bivariata sambandsanalyser av enkätdata pekar på att pandemins negativa konsekvenser för arbetsmiljön varierar mellan olika grupper av lärare. Det finns dock ingen grupp bland de som är jämförbara i denna studie som fått en förbättrad arbetsmiljö under pandemin.

Individuella faktorer hade betydelse för hur pandemin påverkade arbetsmiljön

Tjänstgöringsomfattning

Enkäten visar att tjänstgöringsomfattningen tycks ha inverkat på hur pandemin påverkat grundskolläraernas arbetsmiljö. Jämförelser av enkätsvaren mellan lärare som arbetar 35 procent eller mindre, 36–75 procent respektive 76 procent eller mer visar att lärare med större tjänstgöringsomfattning upplevde en något större försämring av sin arbetsmiljö jämfört med lärare med lägre tjänstgöringsomfattning. Lärare som arbetar 76 procent eller mer fick även en relativt sett större försämring i balansen mellan arbete och privatliv under pandemin jämfört med lärare med lägre tjänstgöringsomfattning. Det finns också en tendens till att de lärare som arbetar 76 procent eller mer har en något större försämring under pandemin jämfört med övriga lärare vad gäller hur väl lärarna känner att de presterar i arbetet som helhet. Även den organisatoriska och fysiska arbetsmiljön försämras relativt sett mer för lärare med större tjänstgöringsomfattning: Lärare som arbetar 76 procent eller mer fick en större försämring i indexet för den organisatoriska respektive fysiska arbetsmiljön än övriga lärare. När det gäller den psykosociala arbetsmiljön är det dock lärarna som arbetar 36–75 procent som fick störst försämring under pandemin.

Årskurs som läraren undervisar

Även vilken årskurs lärare undervisar tycks ha spelat viss roll för pandemins konsekvenser på arbetsmiljön. Lärare som undervisar i årskurs 7–9 rapporterar i något lägre grad än övriga grundskollärare en negativ inverkan av pandemin. Men bilden är inte entydig. Å ena sidan visar enkäten att lärare som undervisar i årskurs 7–9 i lägre grad rapporterar en försämrade balans mellan arbete och privatliv. Å andra sidan rapporterar lärare som undervisar i årskurs 7–9 en större försämring gällande hur väl de presterade i arbetet jämfört med före

pandemin. I två av de tre arbetsmiljöindexen syns trenden att lärare i årskurs 7–9 fick en relativt sett mindre försämring av arbetsmiljön under pandemin: Jämfört med lärare i årskurs F–3 och 4–6 rapporterar lärare i årskurs 7–9 en relativt sett mindre försämring i såväl den organisatoriska som den fysiska arbetsmiljön. När det gäller psykosocial arbetsmiljö har dock 7–9-lärare en större försämring än övriga lärare.

Kön

Vidare indikerar data från enkäten att arbetsmiljön försämrades relativt sett mer för kvinnliga grundskollärare. Enkäten visar att andelen kvinnliga grundskollärare som rapporterar att de under pandemin upplevde en god balans mellan arbete och privatliv minskade mer än bland manliga grundskollärare. Även andelen kvinnliga grundskollärare som var mycket nöjda med arbetet som helhet minskade relativt sett mer under pandemin jämfört med de manliga kollegorna. Vidare visar enkäten att den organisatoriska och fysiska arbetsmiljön enligt lärarna i studien försämrades mer för de kvinnliga lärarna jämfört med de manliga. I synnerhet vad gäller den organisatoriska arbetsmiljön innebar pandemin en större försämring för de kvinnliga lärarna.

Ålder

Det finns slutligen en tendens till att yngre lärare upplevde en något större försämring i arbetsmiljön under pandemin, medan äldre lärare upplevde en något mindre försämring. Jämförelser av lärare födda år 1963 eller före, 1964–1972 respektive år 1973 eller senare, visar att lärare födda efter 1973 exempelvis upplevde en något större försämring gällande känsla av balans mellan arbete och privatliv jämfört med övriga ålderskategorier. Enkäten visar också att bland lärare födda 1963 eller tidigare var försämringen i nöjdhet med arbetet något lägre jämfört med övriga ålderskategorier. Lärare födda efter 1973 rapporterar även en större försämring vad gäller hur väl de känner att de presterar i sitt arbete. Tendensen att yngre lärare upplevde en större försämring medan äldre lärare upplevde en mindre försämring under pandemin syns även i de tre arbetsmiljöindexen. Den organisatoriska arbetsmiljön försämrades något mer för lärare födda efter 1973 jämfört med de två andra ålderskategorierna. Lärarna födda 1963 eller tidigare rapporterar samtidigt en något mindre försämring i den fysiska arbetsmiljön.

Varför har pandemin påverkat olika lärargrupper olika?

Som framgått ovan går det att konstatera att individuella faktorer tycks ha inverkat på hur pandemin påverkade arbetsmiljön. Denna studie är dock inte optimalt utformad för att undersöka varför pandemin har påverkat olika lärargrupper olika. Det behövs ytterligare analyser för att mer fördjupat undersöka hur olika faktorer hos lärarna interagerat med hur pandemin påverkat olika aspekter av deras arbetsmiljö. Det är tänkbart att en mer förfinad och kontrollerad jämförelse av olika undergrupper och olika indikatorer kan påvisa nya och mer nyanserade samband. Vissa tentativa tolkningar av de identifierade skillnaderna mellan grupper är dock möjliga att göra:

Det minst uppseendeväckande är kanske att lärare med större tjänstgöringsomfattning upplevde en större försämring av sin arbetsmiljö. De som har en högre tjänstgöringsomfattning har sannolikt redan ett mer pressat arbete och begränsat utrymme för återhämtning. De förändrade arbetssätten som följde av pandemin – bland annat den ökade arbetsbelastningen – kom rimligtvis att påverka dem mer.

Betydelsen av årskurs för hur pandemin påverkade arbetsmiljön är vagare och de olika sambanden kan möjligen behöva förstås på olika sätt. På högstadiet var det vanligare med undervisning på distans; det kan möjligen ligga bakom att lärare i årskurs 7–9 i lägre grad upplevde en försämrad balans mellan arbete och privatliv under pandemin. Att kunna arbeta hemifrån innebar ökad flexibilitet. Samtidigt kan övergången till mer digitala arbetsformer för undervisningen vara orsaken till att just lärare i årskurs 7–9 upplevde en relativt sett större försämring gällande hur väl de presterade i arbetet jämfört med före pandemin. Det var för många något nytt och svårare att bedriva undervisning digitalt än i klassrummet.

Att kvinnliga lärare erfor en relativt sett större försämring kan möjligen sättas i samband med att kvinnor generellt möter sämre arbetsmiljö på sin arbetsplats (se t.ex. Arbetsmiljöverket, 2022). Det är även påvisat i andra studier att kvinnliga lärare upplever sämre arbetsmiljö i skolan än manliga (se t.ex. Lärarnas riksförbund, 2013). Det mönstret går igen i vår enkät. De kvinnliga lärarna rapporterar i enkäten att de hade en sämre arbetsmiljö än manliga före pandemin. Exempelvis syns att kvinnliga lärare upplevde en sämre balans mellan arbete och privatliv och var mindre nöjda med arbetet som helhet före pandemin. De rapporterade även sämre organisatorisk och fysisk arbetsmiljö. Många kvinnor upplevde en sämre arbetsmiljö redan före pandemin, vilket kan ha inneburit att de förändrade arbetssätten under pandemin generellt sett slog hårdare mot den gruppen. Men det tycks inte gälla alla kvinnor. Övergången till mer arbete hemifrån kan ha gynnat vissa. En av de intervjuade kvinnliga lärarna gör reflektionen att arbetet hemifrån under pandemin ökade möjligheterna att få balans mellan arbete och privatliv särskilt för kvinnor:

Jag tror jag och många andra har upplevt, vi är många kvinnor i kollegiet, minskad stress på ett sätt eftersom man kan slänga in en maskin med tvätt eller plocka undan lite när man har paus. Arbetsbelastningen i hemmet blir lättare att hantera. Resorna behöver man inte lägga tid på varje dag. Det är inte själva arbetssituationen eller arbetsmiljön utan att livet runtomkring blev lättare.

(Lärare i årskurs 7–9 på kommunal skola)

Resultatet att yngre lärare upplevde en något större försämring i arbetsmiljön under pandemin kan möjligtvis ha att göra med att yngre lärare generellt är mer oerfarna och därför blev de nya arbetsuppgifterna och den på många håll kaosartade situationen en större utmaning för dem.

Organisationen hade betydelse för hur pandemin påverkade arbetsmiljön

Större försämring på kommunala skolor

Skolans huvudmannaskap förefaller ha haft viss betydelse för hur pandemin påverkade arbetsmiljön. Enkäten visar att lärare på kommunala skolor i flera indikatorer erfor en större försämring än lärare på fristående skolor. Lärare anställda på kommunala skolor fick exempelvis en större försämring i balansen mellan arbete och privatliv under pandemin jämfört med lärare på fristående skolor. Lärare på kommunala skolor upplevde också en något större försämring i den organisatoriska, psykosociala och fysiska arbetsmiljön.

Denna studie kan inte ge ett entydigt svar på varför lärare på kommunala skolor upplevde en relativt sett större försämring. Det finns studier som indikerar att lärare på kommunala skolor rapporterar en sämre tillfredsställelse med sin arbetsplats än lärare på fristående skolor (se t.ex. Friskolornas riksförbund, 2022). Också i vår enkät rapporterar lärare på kommunala skolor över lag en sämre arbetsmiljö än lärare på fristående skolor redan före pandemin. Kommunalt anställda lärare anger exempelvis i lägre grad att de upplevde balans mellan arbete och privatliv. De rapporterar även en sämre organisatorisk, psykosocial och fysisk arbetsmiljö. Skillnaden i upplevd arbetsmiljö kan bero på flera saker, bland annat att kommunala och fristående skolor allmänt sett har olika elevunderlag och att behoven är större i kommunala skolor. Möjligen har lärare på fristående skolor gjort ett mer aktivt val för att arbeta på en viss skola eller ett visst företag vilket kan påverka upplevelsen i mer positiv riktning. Att lärare på kommunala skolor upplevde en relativt sett större försämring kan möjligen bero på att det rådde en mer pressad arbetssituation på kommunala skolor redan före pandemin.

På skolor med systematiskt arbetsmiljöarbete var pandemins negativa påverkan mindre

Den upplevda försämringen i arbetsmiljö under pandemin var relativt sett mindre på skolor där lärarna i enkäten rapporterar att skolledningen arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen. Pandemins negativa påverkan var mindre på skolor med mer aktivt arbetsmiljöarbete, vilket syns såväl i de sammanvägda indexen på organisatorisk, psykosocial respektive fysisk arbetsmiljö som på enskilda indikatorer. Lärarnas totala nöjdhet med arbetet faller i förhållandevis lägre grad bland lärare som bedömer att skolledningen under pandemin arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen på skolan. Lärarnas upplevelse av hur väl de presterar försämras i relativt sett lägre grad bland lärare som bedömer att skolledningen under pandemin arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen på skolan.

Lärare som bedömer att skolledningen under pandemin arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön upplever också en relativt sett mer begränsad

försämring i den organisatoriska, psykosociala respektive fysiska arbetsmiljön under pandemin jämfört med före pandemin. Det övergripande mönstret är att den negativa förändringen är större ju tydligare lärarna avvisat påståendet att skolledningen under pandemin arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön.

Förekomsten av ett aktivt arbetsmiljöarbete före pandemin tycks alltså ha mildrat pandemins negativa effekter på grundskollärares arbetsmiljö. Detta går att förstå i ljuset av intervjuerna med rektorerna. Intervjuerna illustrerar hur skolor som hade ett systematiskt arbetsmiljöarbete före pandemin stod bättre rustade att möta de förändrade arbetssätt som följde av pandemin. Fungerande strukturer för arbetsmiljöarbetet kan rymma flera delar; de intervjuade rektorerna beskriver exempelvis följande aspekter som verkningsfulla:

- årshjul som synliggör relationen mellan olika aspekter av arbetsmiljöarbetet och ansvar för olika delar av arbetsmiljöarbetet (undersökning, riskbedömning, åtgärder och kontroll)
- regelbundna skyddsronder med anpassade checklistor för olika delar av skolan, till exempel skolgården och idrottshallen
- återkommande medarbetarundersökningar för att fånga upp nuläge och trender i arbetsmiljön
- levande forum för information, dialog och samarbete om arbetsmiljön med skyddsombud, fackliga ombud och personal (på till exempel APT)
- löpande uppföljning av arbetsmiljöarbetets olika delar i skolans ledningsgrupp
- samarbete med huvudmannen, till exempel kring gemensamma rutiner och omvärldsbevakning av nya regler, riktlinjer och rekommendationer.

Skolledningar som hade en etablerad struktur för arbetsmiljöarbetet och fortsatte att använda strukturen även under pandemin, fick enligt intervjuerna med rektorerna lättare att snabbare upptäcka och åtgärda risker i arbetsmiljön för (bland andra) lärarna på skolan:

Vi har ett årshjul som man ska följa, med APT, enkäter och samverkan. Vi har gjort mycket riskbedömningar [...] Det rullade på, jag tycker att det funkar bra. Vi har haft framförhållning [...] Man fick följa den struktur man hade, det blev ingen jättestor grej. Det var skönt att ha en ram att följa. Den systematiken vi har inom bland annat SAM följde vi [...] Personalen gav signaler att det funkade. Vi har gott samarbete med facket.

(Rektor kommunal skola med årskurs 7–9)

Samtidigt var det enligt rektorerna viktigt att arbetsmiljöarbetet modifierades för att anpassas till det nya läget som rådde på skolorna. Rektorerna beskriver exempelvis att arbetsmiljöarbetet behövde fokusera på pandemin och dess konsekvenser, exempelvis kopplat till att det uppstod nya risker för smitta för personalen eller social isolering på grund av distansarbete. Flera av rektorerna beskriver också att de intensifierade arbetet med riskbedömningar och under perioder gjorde riskbedömningar varje vecka eller varje dag.

Bland de intervjuade rektorerna finns det också flera som beskriver att deras skola före pandemin inte hade en systematik i arbetsmiljöarbetet och exempelvis saknade regelbundna skyddsronder, hade bristande dialog och samarbete om arbetsmiljön med skyddsombud, fackliga ombud och personal eller inte följde upp arbetsmiljöarbetet i ledningsgruppen. Pandemin krävde stora förändringar i lärares arbete, vilket utmanade arbetsmiljön. Det var svårare att fånga upp och hantera de brister och arbetsmiljörisker som uppstod under pandemin på skolor där det inte fanns en fungerande struktur för arbetsmiljöarbetet före pandemin. Skolor utan ett fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete hade därför sannolikt sämre förutsättningar att motverka de negativa konsekvenserna av pandemin på lärares arbetsmiljö.

9. Avslutande kommentarer

Huvudsakliga iakttagelser

Syftet med denna studie har varit att undersöka coronapandemins konsekvenser för grundskollärares arbetsmiljö. Studien visar att förändrade arbetssätt under pandemin kortsiktigt fick en tydligt negativ påverkan på arbetsmiljön; såväl grundskollärares organisatoriska och psykosociala som fysiska arbetsmiljö försämrades under pandemin. Konsekvensen blev att flera risker för ohälsa uppstod, såsom utmattning, stress och nedstämdhet.

Studien visar också att individuella faktorer haft en inverkan på pandemins konsekvenser för arbetsmiljön. Lärare med lägre tjänstgöringsomfattning, lärare som undervisar i årskurs 7–9, manliga lärare och äldre lärare tycks ha påverkats i något mindre utsträckning av pandemin. Dessutom visar studien att organisationen var betydelsefull för hur pandemin påverkade arbetsmiljön. Arbetsmiljön försämrades i förhållandevis lägre grad bland grundskollärare som bedömer att skolledningen under pandemin arbetade systematiskt med att förbättra arbetsmiljön för personalen på skolan. På fristående skolor rapporterar lärarna en relativt sett mindre försämring av arbetsmiljön jämfört med kommunala skolor.

Men de förändrade arbetssätten under pandemin ledde inte enbart till en försämring, i vissa avseenden ledde pandemin till att arbetsmiljön förbättrades bland annat genom en känsla av minskad stress och mindre bullrig skolmiljö.

Efter pandemin har arbetsmiljön förvisso förbättrats men det finns fortfarande kvardröjande effekter av pandemins negativa inverkan på arbetsmiljön. Grundskollärare arbetar återigen i en arbetsmiljö som – likt före pandemin – präglas av stora brister.

Reflektioner kring studiens resultat

I ljuset av resultaten i denna studie vill Vilna avslutningsvis lyfta fram ett antal utvecklingsområden. Vi bedömer att dessa områden är särskilt viktiga i det fortsatta arbetet med att på olika nivåer i samhället hantera pandemins konsekvenser för lärares arbetsmiljö, men också för samhället och i synnerhet staten, parterna och skolans huvudmän att lära inför kommande utmaningar som kan påverka skolans arbetsmiljö.

Uppföljning av utvecklingen för grundskollärares arbetsmiljö

Studien visar att grundskolan i stort har återgått till de arbetssätt som rådde före pandemin. Exempelvis är klassrumsundervisning återigen den dominerande praktiken och flera av de smittskyddsåtgärder som skolor vidtog är borttagna. Följaktligen rapporterar lärarna i studien i stort att arbetsmiljön förbättrats sedan pandemin.

Men redan före pandemin fanns brister i grundskollärares arbetsmiljö. Att det skett en återgång till läget före pandemin innebär att många grundskollärare fortsätter arbeta i en bristfällig arbetsmiljö. Trots en tydlig förbättring jämfört med läget under pandemin visar studien också att arbetsmiljön är sämre än före pandemin. Andelen som är mycket nöjda med arbetet som helhet är mindre efter pandemin jämfört med före. Vare sig den organisatoriska eller psykosociala arbetsmiljön har fullt ut återgått till samma nivå som före pandemin. Många lärare känner sig utmattade efter pandemin. Dessutom känner flera lärare att samhället svek när grundskolan hölls öppen och det samtidigt i många fall saknades hygienartiklar och skyddsutrustning.

En bra arbetsmiljö är avgörande för att fler ska vilja bli lärare, stanna kvar i eller återvända till yrket (se t.ex. Skolverket, 2020). Mot bakgrund av att pandemin fortsätter att sätta spår i skolan är det viktigt att på en samhällsnivå fortsätta att följa utvecklingen för grundskollärares arbetsmiljö. Både den organisatoriska, psykosociala och fysiska arbetsmiljön behöver löpande följas upp för att få en heltäckande bild.

Tillvaratagande av lärdomarna kring de nya arbetssätten som stärkte arbetsmiljön under pandemin

Samtidigt som studien visar att arbetsmiljön över lag tydlig försämrades under pandemin medförde pandemin också förändrade arbetsformer som enligt lärarna i studien i vissa avseenden innebar en förbättring av arbetsmiljön. Lärarna upplevde att ljudnivåerna avsevärt förbättrades när antalet elever var bättre anpassat till skolans lokaler. Ökad flexibilitet att kunna välja var och när arbetet ska bedrivas uppfattades även det som en positiv förändring enligt flera lärare. Lärarna har också uppskattat den effektivitet som det inneburit att i högre grad kunna ha digitala möten, bland annat utvecklingssamtal och möten med externa parter. Ökad flexibilitet i arbetet och införandet av digitala arbetssätt har enligt vissa lärare bland annat bidragit till minskad stress och ökade möjligheter till balans mellan arbete och privatliv. Ökade möjligheter att kunna påverka sina arbetstider är generellt sett bra för arbetsmiljön och hälsan, vilket har framkommit i studier från andra sektorer (Arbetsmiljöverket, 2018).

Grundskolan har anammat vissa av de nya arbetssätt som utvecklades under pandemin. I studien framkommer exempelvis att flera skolor fortsätter att ha digitala utvecklingssamtal. Men i andra avseenden tycks grundskolan ha lämnat de arbetssätt som innebar en förbättring av arbetssituationen bakom sig. För att utveckla grundskolan som arbetsplats kan det vara viktigt att ta fasta på de nya arbetsformer som faktiskt medförde en förbättrad arbetsmiljö för

lärare. Samtidigt är det viktigt att inte undergräva det som skapar förutsättningar för kvalitet i skolan, exempelvis att undervisningen som regel fungerar bäst i det fysiska mötet och att undervisningen blir bättre om lärare planerar och följer upp undervisningen tillsammans. Det finns nationella bestämmelser och centrala och lokala avtal som sätter ramarna för var undervisningen ska bedrivas och var lärare ska planera och följa upp undervisningen. Det kan vara värdefullt att staten men också parterna systematiskt samlar ihop och resonerar om vilka lärdomar som kan dras av de nya arbetsätten som utvecklade och stärkte arbetsmiljön för lärare under pandemin, med utgångspunkt i att både skolans kvalitet och lärares arbetsmiljö är viktiga – och förutsätter varandra.

Förstärkning av skolans systematiska arbetsmiljöarbete

Studien indikerar att ett systematiskt arbetsmiljöarbete tycks ha fungerat som en skyddsfaktor under pandemin. På skolor med ett mer systematiskt arbetsmiljöarbete var den negativa påverkan på arbetsmiljön mindre enligt lärarna. I intervjuerna med rektorerna framkom samtidigt att skolor lyckades olika väl med att upprätthålla ett systematiskt arbetsmiljöarbete under pandemin. Intrycket är att skolor som redan hade ett strukturerat arbetsmiljöarbete före pandemin i högre utsträckning hade förmåga att hantera pandemins negativa konsekvenser. Bra dialog mellan skolledningen, skyddsombud och medarbetare förbättrade exempelvis förutsättningarna att kunna fånga upp och hantera risker i arbetsmiljön. Tillitsfulla relationer och konstruktiv dialog mellan lärare och skolledningen tycks vidare ha bidragit till ett mer fungerande arbetsmiljöarbete.

Denna studie har visat hur viktigt ett systematiskt arbetsmiljöarbete är, och det är därför en stor utmaning för skolan att det systematiska arbetsmiljöarbetet inte fungerar på alla skolor. Exempelvis publicerade Arbetsmiljöverket (2017) år 2017 en rapport som visar att det fanns brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet på nio av tio av de omkring 6 000 grund- och gymnasieskolor som myndigheten inspekterade under perioden 2013–2016.

Ett fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete kan stärka grundskolans arbetsmiljö för både lärare, elever och övrig personal i skolan. Forskning indikerar att det kan bidra till att grundskolan blir en arbetsplats där fler vill arbeta och stanna kvar (se Casely-Hayford, et al., 2022). Ett fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete kan också skapa en motståndskraft mot att olika slags framtida kriser får en onödigt negativ inverkan på arbetsmiljön. Denna gång var det en pandemi som skapade stor press på skolorna, i framtiden kan det vara ett annat skeende. Det kan därför vara viktigt att intensifiera arbetet med att utveckla och sprida kunskap som stimulerar skolans huvudmän och rektorer att etablera och vidmakthålla ett systematiskt arbetsmiljöarbete.

10. Referenser

Arbetsmiljöverket (2017). Projektrapport för Arbetsmiljöverkets nationella tillsyn av skolan 2013–2016.

Arbetsmiljöverket (2018). Gränslöst arbete. En forskarantologi om arbetsmiljöutmaningar i anknytning till ett gränslöst arbetsliv, 2018:01.

Arbetsmiljöverket (2022). Jämställdhet i arbetsmiljön. (<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbete-med-arbetsmiljon/jamstalldhet-i-arbetsmiljon/#6>) Hämtad 2023-01-11.

Casely-Hayford J., Björklund C., Bergström G., Lindqvist P., & Kwak L. (2022) What makes teachers stay? A cross-sectional exploration of the individual and contextual factors associated with teacher retention in Sweden, *Teaching and Teacher Education*, Volume 113.

Friskolornas riksförbund (2022). Jobbhälsindex – 2022. Arbetsmiljö i svensk skola.

Lindblad, S., Wärvik, G.-B., Berndtsson, I., Jodal, E.-B., Lindqvist, A., Messina Dahlberg, G., Papadopoulos, D., Runesdotter, C., Samuelsson, K., Udd, J., & Wyszynska Johansson, M. (2021). School lockdown? Comparative analyses of responses to the COVID-19 pandemic in European countries. *European Educational Research Journal*, 20(5), 564–583.

Läraren (2021). Lärarrösterna om jobbet under pandemin. Publicerad 1 september 2021.

Lärarnas riksförbund (2013). Lärarnas Riksförbunds arbetsmiljörapport.

Esaïasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, H., (2017). *Metodpraktikan*, tredje upplagan.

SCB (2020). Fler grundskollärare än någonsin – men lägre andel med examen. (<https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2020/fler-grundskollarare-an-nagonsin-men-far-re-med-examen/>) Hämtad 2022-11-12.

Skolverket (2020). Skolverkets lägesbedömning 2020, 2020:1.

Skolverket (2022a). Elever och skolenheter i grundskolan. Läsåret 2021/22. Beskrivande statistik.

Skolverket (2022b). Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsa och arbetsmiljö i grundskolan.

Förordningar och föreskrifter mm.

Folkhälsomyndigheten (2020). Rekommendation om delvis stängning och övergång till fjärr- eller distansundervisning i gymnasieskolan. Beslut, dnr: 01499–2020.

Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Organisatorisk och social arbetsmiljö (AFS 2015:4)

Systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1)

Myndigheten för
arbetsmiljökunskap

www.mynak.se

ISBN 978-91-89747-16-6